

Non-auditdiensten en auditkwaliteit

De impact van de grootte van auditfirma op het
verband tussen non-audit vergoedingen en
auditkwaliteit

Levent Kaya

r0295284

Masterproef aangeboden tot
het behalen van de graad

MASTER IN DE HANDELSWETENSCHAPPEN

Promotor: Prof. Dr. Simon Dekeyser
Werkleider: Mevr. Alona Kolomiets

Academiejaar 2017-2018

Inhoud

De abstract	1
1 De inleiding	2
2 De literatuurstudie	3
2.1 <i>Een algemeen introductie tot het thema</i>	3
2.2 <i>De auditkwaliteit</i>	4
2.2.1 <i>De definiëring van de auditkwaliteit</i>	4
2.2.2 <i>De deskundigheid van de bedrijfsrevisor</i>	5
2.2.3 <i>De onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor</i>	5
2.3 <i>De audit en non-audit vergoedingen</i>	5
2.4 <i>De non-auditdiensten, de auditkwaliteit en de auditoronafhankelijkheid</i>	6
2.4.1 <i>Negatieve verband tussen non-audit vergoedingen en auditkwaliteit</i> ..	6
2.4.2 <i>Geen verband tussen non-audit vergoedingen en auditkwaliteit</i>	6
2.4.3 <i>Positieve verband tussen non-audit vergoedingen en auditkwaliteit</i>	7
2.5 <i>De grootte van de auditfirma's</i>	7
3 De onderzoeksvraag en de contributie	9
4 De opbouw van de onderzoekshypothesen	11
5 De onderzoeksmethodologie	12
5.1 <i>De onderzoeksaanpak en de data</i>	12
5.2 <i>De bespreking van de variabelen</i>	12
5.2.1 <i>De afhankelijke variabelen</i>	12
5.2.2 <i>De testvariabelen</i>	13
5.2.3 <i>De controlevariabelen</i>	14
6 De onderzoeksresultaten	15
6.1 <i>De univariate analyse</i>	15
6.1.1 <i>De beschrijvende statistieken</i>	15
6.1.2 <i>De correlaties</i>	16
6.2 <i>De multivariate analyse</i>	17

6.3	<i>De sensitiviteitsanalyse</i>	19
7	De conclusie	21
8	De bibliografie	22
	Bijlage 1	31
	Het persartikel	33

De abstract

Het doel van deze studie is de impact van de grootte van de auditfirma te onderzoeken op het verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit. In de bestaande literatuur zijn er meningsverschillen omtrent het verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit. Dit onderzoek analyseert 12.568 Belgische ondernemingen in 2016. Het wordt uitgevoerd aan de hand van de lineaire regressiemodel met winststuring als afhankelijke variabele. Als testvariabelen worden de non-audit fee ratio en de interactievariabelen opgenomen. De interactievariabele is de interactie-effect tussen de non-audit vergoedingen en de grootte van auditfirma. Uit de onderzoeksresultaten kan er geconcludeerd worden dat er geen verband bestaat tussen de non-audit fee ratio en de auditkwaliteit. Ongeacht de grootte van de auditfirma, brengen de non-auditdiensten de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor niet in gevaar. De sensitiviteitanalyse bevestigt deze onderzoeksresultaten. Bij deze analyse wordt de natuurlijke logaritme van de non-audit vergoedingen gehanteerd als een alternatief voor de non-audit fee ratio.

Dankwoord

Ik wil graag prof. Dr. Simon Dekeyser en mevrouw Alona Kolomiets bedanken voor hun begeleiding en feedback doorheen het academiejaar bij de uitwerking van mijn masterproef. Eveneens wil ik KU Leuven bedanken voor de terbeschikkingstelling van de Bel-First databank en de SPSS software. Tenslotte bedank ik ook mijn familie en vrienden die mij hebben bijgestaan gedurende mijn academische carrière.

1 De inleiding

Deze masterproef zal de impact van de grootte van de auditfirma bestuderen op de relatie tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit. Zo kan er worden onderzocht of het verlenen van de non-auditdiensten de auditoronafhankelijkheid aantast afhankelijk van de grootte van auditfirma's.

Na de aanzienlijke auditfalingen in het begin van 2000 werden er door velen vragen gesteld bij de betrouwbaarheid en de kwaliteit van de financiële staten. Hoewel de primaire verantwoordelijkheid van de financiële staten bij het management en de raad van bestuur ligt, werd de betrouwbaarheid en de geleverde auditkwaliteit van de bedrijfsrevisoren in vraag gesteld. Dit leidde tot een grote vraag van de verschillende regulatoren voor de nieuwe striktere regels over de auditcontrole (Barrezeele et al. 2004). In 2006 vaardigde het Europese Parlement en de Raad een nieuw richtlijn (Het Europees Parlement en de Raad, 2006; Geysen, 2015). Er is een reeks non-auditdiensten die niet uitgevoerd mag worden door dezelfde auditor. Zo mag er geen beslissingen genomen worden in de controleerde entiteit (Dries et al., 2011). De verenigbare non-auditdiensten zijn toegelaten mits de naleving van een belangrijk regel in verband met de non-audit vergoedingen. Bij Organisaties van Openbare Belang (OOB's) mogen de non-audit vergoedingen maximaal 70% van de audit vergoedingen bedragen. Bij niet-OOB's mogen de non-audit vergoedingen niet hoger zijn dat de audit vergoedingen. Deze kwantitatieve beperking dient om de onafhankelijkheid en de deskundigheid van bedrijfsrevisoren te vrijwaren (Ernst & Young, n.d.; Kroes, 2016). De studies die al verricht zijn over de auditoronafhankelijkheid tonen geen consequent bewijs van een algemeen verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit (Ryan et al., 2001; Vervoort, 2010).

Deze studie draagt bij aan de bestaande kennis door middel van een gedetailleerde analyse van de relatie tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit. Ten eerste bestudeert dit onderzoek het verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit die expliciet rekening houdt met de grootte van de auditfirma. Ten tweede wordt dit onderzoek verricht in de Belgische context. Er zijn weinig tot geen studies verricht in België omtrent dit verband. Aangezien de onderzoeksresultaten afhankelijk zijn van de context waarbinnen het onderzoek uitgevoerd is, zijn de conclusies in Angelsaksische landen niet makkelijk generaliseerbaar. Belgische auditmarkt biedt volgens Van Caneghem (2010) een interessante omgeving om extra inzicht te krijgen in de prijsstelling van de auditdiensten om enkele redenen: zo liggen de marktaandelen van Big4 bedrijven in België veel lager dan in andere landen. De vier grootste spelers beschikken samen 46,13%. Daarnaast is er geen significant kwaliteitsverschil tussen BigN en non-BigN auditors in de Belgische auditmarkt. Verder zijn er veel niet-beursgenoteerde ondernemingen die bedrijfsrevisoren moeten aanstellen wegens zeer kleine Belgische aandelenmarkt. De niet-beursgenoteerde ondernemingen werden grotendeels genegeerd in eerdere studies omtrent de audit vergoedingen. Om deze redenen kunnen de bevindingen in andere landen niet eenvoudig veralgemeend worden naar de Belgische auditmarkt (Van Caneghem, 2010).

Voor dit onderzoek worden kwantitatieve secundaire gegevens van Belgische ondernemingen gebruikt. Deze gegevens worden aan de hand van databank Bel-First verzameld. Als maatstaf voor de auditkwaliteit wordt de mate van winststuring gehanteerd. Winststuring wordt gemeten door middel van het Modified Jones model van Dechow et al. (1995). Uit de onderzoeksresultaten uitgevoerd bij 12.568 Belgische ondernemingen blijkt dat de grootte van auditfirma geen invloed heeft op het verband tussen de non-audit vergoedingen en auditkwaliteit. Bijgevolg worden beide onderzoekshypothesen niet bevestigd. Verder omvat deze masterproef drie delen. Eerst wordt er een uitgebreid literatuurstudie behandeld. Het tweede deel stelt de onderzoeksvraag, -hypothesen en -methodologie voor. Tenslotte worden de onderzoeksresultaten besproken.

2 De literatuurstudie

2.1 Een algemeen introductie tot het thema

Deze masterproef omtrent de non-auditdiensten situeert zich binnen het domein van de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor. De non-auditdiensten zijn diensten anders dan de wettelijke controle opdrachten die een auditfirma verleent aan zijn klanten. Deze opdrachten worden uitgevoerd door de auditfirma zolang ze verenigbaar zijn met de onafhankelijkheid (Dries et al., 2011). Frankel et al. (2002) en Ferguson et al. (2004) zijn van mening dat de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor in gedrang komt indien non-auditdiensten verleend worden (Patrick, 2015). Hoe sterker de economische auditor-cliënt relatie, hoe lager de bereidheid van de bedrijfsrevisor om winststuring te verlagen waardoor de auditkwaliteit afneemt en de auditoronafhankelijkheid in gevaar komt (Frankel et al., 2002; Ferguson et al., 2004; Vervoort, 2010).

Een essentieel zaak voor de getrouwe uitoefening van het beroep van de bedrijfsrevisor is de onafhankelijkheid. Door de corporate governance wet van 2 augustus 2002, is het beroep van de bedrijfsrevisor en de audit sterk gereguleerd en de onafhankelijkheid verzekerd. Er is een lijst van de verenigbare en onverenigbare non-auditdiensten voor de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor (Maes, 2014). Zo mag er geen beslissingen genomen worden in de gecontroleerde entiteit (Dries et al., 2011). Daarnaast werd er een Europese richtlijn gepubliceerd in 2006 omtrent de algemene onafhankelijkheidsvereisten van de bedrijfsrevisor. In 2014 werd deze richtlijn verstrengd via een lijst van non-auditdiensten die niet door dezelfde bedrijfsrevisor verstrekt mogen worden (Het Europese Parlement en de Raad, 2014; Ernst & Young, n.d.)

Deze verenigbare non-auditdiensten zijn toegelaten mits de naleving van een belangrijk regel in het verband met de non-audit vergoedingen. Deze regel impliceert dat de vergoedingen van de non-auditdiensten maximaal 70% van de audit vergoedingen mag bedragen in OOB's, gemiddeld over 3 jaar. In niet-OOB's mogen de non-audit vergoedingen maximaal evenveel zijn als de audit vergoedingen. Het dient om de onafhankelijkheid en de deskundigheid van bedrijfsrevisoren te vrijwaren die noodzakelijk zijn voor de uitoefening van de revisorale opdracht (Ernst & Young, n.d.). In sensu strictu is de bedrijfsrevisor onafhankelijk, maar in de geest is hij misschien niet onafhankelijk. De non-audit vergoedingen kunnen de grens van 70% of 100% bereiken, maar dan gaan de derden vragen over de auditoronafhankelijkheid. De one-to-one regel zegt enkel iets over de mathematische onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor (persoonlijke mondelinge communicatie met prof. Patrick Van Impe op 27 maart 2018). Het feit dat corporate governance wet bestaat, toont aan dat er bezorgdheid en noodzaak is aan degelijke wettelijke kader.

Als gevolg van grootschalige boekhoudschandalen, zoals het Enron-schandaal, wordt er steeds meer gekeken naar de rol van de bedrijfsrevisor bij de laattijdige opmerking van de fraude. De Europese Commissie maakte in 2002 een aanbeveling betreffende de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor (FOD Economie, n.d.). Vier jaar later publiceerde ze de Europese richtlijn 2006/43/EG omtrent de wettelijke controles van de jaarrekeningen. Hierin werden de algemene onafhankelijkvereisten van de auditor beschreven (Het Europees Parlement en de Raad, 2006). In 2014 werden de regels van deze richtlijn verstrengd en werd de nieuwe Europese richtlijn 2014/56/EU gepubliceerd als de eerste ingrijpende verandering omtrent de verplichte externe rotatie. Het werd beschouwd als een ideaal manier om de auditor's onafhankelijkheid te vrijwaren en het familiariteitsrisico tegen te gaan (Het Europese Parlement en de Raad, 2014; Zarkan, 2015).

Op basis van de Europese richtlijnen wordt er in België het beroep van bedrijfsrevisor gereguleerd door het Instituut van de Bedrijfsrevisoren (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, 2007).

Deze publiekrechtelijke beroepsorganisatie evalueert en houdt toezicht op de prestaties van de bedrijfsrevisoren (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, n.d. a). De grote ondernemingen die de criteria van artikel 15 van het Wetboek van Vennootschappen overschrijden, moeten bedrijfsrevisoren aanstellen ter bescherming van de stakeholders van de onderneming (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, n.d. c). Indien een bedrijf tenminste twee van de volgende criteria overtreft, dan wordt ze beschouwd als 'groot': balanstotaal van 4.500.000 euro, jaaromzet (excl. BTW) van 9.000.000 euro of jaargemiddelde van het personeelsbestand van 50 (Ballon et al., 2016; Patrik, 2015).

Een cruciale vermelding hierbij is dat de Belgische auditmarkt enkele bijzondere kenmerken heeft. De Belgische markt wordt gekenmerkt door een laag risico voor de auditor op de juridische vervolging bij een faillissement van de gecontroleerde onderneming. Dit kan er toe leiden dat een lagere auditkwaliteit minder snel resulteert in de gerechtelijke procedures. In Anglo-Amerikaanse landen is dat anders. De auditors moeten relatief snel voor de rechtbank verschijnen bij een slechte rapportering (Vanstraelen, 2002; Geysen, 2015). Naast de auditdiensten kan een auditfirma ook de non-auditdiensten verlenen aan zijn klanten. Zowel in de EU als in België is er een lijst van non-auditdiensten die niet uitgevoerd mag worden door dezelfde auditor. Zo mag een auditfirma geen fiscale advies geven aan de gecontroleerde onderneming, maar wel bij een onderneming waar geen wettelijke controle werd uitgevoerd. (Dries et al., 2011).

2.2 De auditkwaliteit

2.2.1 De definiëring van de auditkwaliteit

Het is van aanzienlijk belang dat de financiële audit van de jaarrekening van hoge kwaliteit is aangezien de stakeholders moeten beschikken over de betrouwbare informatie omtrent de financiële situatie van de onderneming (Vander Bauwhede & Willekens, 2003; Patrik, 2015). Tot nu toe blijft het inschatten van de auditkwaliteit een zeer moeilijk zaak voor zowel ondernemingen als stakeholders (Akkermans, 2015).

Binnen de bestaande literatuur is er geen eenduidige definitie van de auditkwaliteit. Zo wordt de auditkwaliteit gedefinieerd als "de nauwkeurigheid van de gerapporteerde informatie door de auditors" (Titman & Trueman, 1986, p. 160). Lee et al. (1999) omschrijven dan weer een ander definitie van de auditkwaliteit zoals "de waarschijnlijkheid dat een auditor een verklaring zonder voorbehoud uit geeft die materiële fouten bevat" (Lee et al., 1999, p. 207; Zarkan, 2015).

De meest gebruikte definitie is de omschrijving van DeAngelo (1981). Ze vermeldt in haar onderzoek dat de auditkwaliteit gemeten kan worden aan de hand van twee specifieke kenmerken. Het eerste kenmerk is de waarschijnlijkheid dat de bedrijfsrevisor een fout ontdekt in de boekhouding (Zarkan, 2015). Dit is afhankelijk van de deskundigheid van de bedrijfsrevisor. Het betreft de technologische capaciteiten van de bedrijfsrevisor, de gebruikte auditprocedures en de uitgevoerde testen (Geysen, 2015; Zarkan, 2015). Het tweede kenmerk is de waarschijnlijkheid dat de bedrijfsrevisor deze ontdekte fout effectief aangeeft. Dit hangt af van de mate van de auditoronafhankelijkheid. Het is niet makkelijk om de auditkwaliteit vast te stellen. Op basis van vorige onderzoeken wordt er vooral de mate van de winststuring gehanteerd als de maatstaf voor de auditkwaliteit (Dechow et al., 1995; Jones, 1991; Kothari et al., 2005; Zarkan, 2015). De managers hebben invloed op en beslissingskracht bij de boekhoudkundige verwerking en verslaggeving (Healy & Wahlen, 1999; Walker, 2013; Maes, 2014).

Uit het bovenstaande onderzoek van DeAngelo kan de graad van de auditkwaliteit bepaald worden. In de volgende deelhoofdstukken worden twee bovenstaande kenmerken verder toegelicht.

2.2.2 De deskundigheid van de bedrijfsrevisor

De belangrijkste maatstaf die auditkwaliteit bepaalt, is de deskundigheid van de auditor. Er zijn twee elementen die de deskundigheid van de auditor bepalen (DeAngelo, 1981; Patrik, 2015).

Het eerste element van de deskundigheid is de bekwaamheid die de auditor verworven heeft op basis van divers aantal vaktechnische opleidingen. De bedrijfsrevisoren moeten zich permanent bijscholen op alle gebieden die relevant zijn voor het beroep van de bedrijfsrevisor (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, n.d. d). De ervaring van de bedrijfsrevisor is het tweede element van de deskundigheid. Afhankelijk van de auditcomplexiteit en de ambtstermijn bij dezelfde onderneming, ontwikkelt de bedrijfsrevisor zijn ervaring en expertise (Bonner, 1994; Carcello et al., 1992; Ghosh & Moon, 2005; Johnson et al., 2002; Mansi et al., 2004; Ye et al., 2011; Patrik, 2015).

2.2.3 De onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor

Een tweede belangrijkste maatstaf die auditkwaliteit kan bepalen, is de onafhankelijkheid van de auditor. Na de grootschalige fraudegevallen in 2002 werd de onafhankelijkheid van de auditor in vraag gesteld (DeFond & Francis, 2005; Largay III, 2002). De EU en ook het IBR zijn van mening dat de auditoronafhankelijkheid kan worden aangetast bij een langdurige ambtstermijn. Aangezien de onafhankelijkheid van cruciaal belang is, werden er maatregelen genomen die de auditrotatie garandeert (Patrik, 2015). De maximum ambtstermijn in België bedraagt 6 jaar voor de partner en 9 jaar voor de firma (Instituut van de Bedrijfsrevisoren, n.d. b). Daarnaast is de hoogte van de non-audit vergoedingen ook van belang voor de onafhankelijkheid. In de literatuur zijn er meningsverschillen wat betreft de non-auditdiensten. De verschillende standpunten worden in de volgende hoofdstukken uitgebreid toegelicht.

2.3 De audit en non-audit vergoedingen

De auditor ontvangt bezoldigingen voor de verrichte diensten. Deze bezoldiging hangt af van de aard van de opdracht. De opdrachten worden opgedeeld in drie soorten: de wettelijke opdrachten, de non-auditdiensten verenigbaar met de onafhankelijkheid van de commissaris en de non-auditdiensten onverenigbaar met de onafhankelijkheid van de commissaris (Dries et al., 2013; Spriet, 2015).

Aan de ene kant ontvangt een auditor een honorarium voor de verrichte auditdiensten bij de wettelijke opdrachten. Bijvoorbeeld voor de controle van de inbreng in natura of het controleren van de jaarrekening. De bezoldiging hiervoor noemt men de audit vergoeding (Dries et al., 2011). Zoals eerder behandeld in de paragraaf 2.1, is deze auditcontrole en dus de audit vergoeding wettelijk verplicht voor 'grote ondernemingen'. Daarnaast moet deze audit vergoeding vermeld worden in de toelichting bij de jaarrekening (Ballon et al., 2016; Spriet, 2015).

Aan de andere kant is er ook sprake van een non-audit vergoeding wanneer de auditfirma's extra diensten verrichten voor hun cliënten, buiten de wettelijke opdrachten. Deze non-auditdiensten zijn steeds vrijwillig te kiezen door het gecontroleerde bedrijf, bijvoorbeeld de fiscale adviesverlening of het specifieke advies over de overname/fusie. In de literatuur zijn er verscheiden onderzoeken omtrent de non-auditdiensten en de auditoronafhankelijkheid. Er is een veronderstelling dat de auditoronafhankelijkheid verzwakt wegens extra diensten voor de gecontroleerde onderneming. Hoewel dit standpunt empirisch niet bewezen wordt door de verschillende studies (Ianniello, 2012; Quick et al., 2013), stelde de Europese Commissie (2013) een 'blacklist' van de non-auditdiensten op die niet verricht mogen worden voor de gecontroleerde onderneming. Deze non-audit vergoedingen moeten ook in de toelichting vermeld worden als volgt: ander controle-opdrachten,

belastingadviesopdrachten en andere opdrachten buiten de revisorale opdrachten (Ballon et al., 2016; Spriet, 2015).

Naast de onderscheiding van de revisorale opdrachten, is er nog een belangrijk regel, zogenaamde 'one to one'-regel. Deze regel impliceert dat de non-audit vergoedingen niet hoger mag bedragen dan de audit vergoedingen. Uitsluitend in drie gevallen mag men hiervan afwijken: "na een positief beslissing van het auditcomité van de betrokken Europese onderneming, na een positief advies van het advies- en controlecomité of als er een college van onafhankelijke commissarissen aanwezig is in de onderneming" (Dries et al., 2011, p. 75-76; Spriet, 2015).

2.4 De non-auditdiensten, de auditkwaliteit en de auditoronafhankelijkheid

Na een aantal boekhoudschandalen en de Sarbanes-Oxley act, wint het debat over de auditoronafhankelijkheid aan belang. Er zijn verschillende studies omtrent de non-auditdiensten, de auditkwaliteit en de auditoronafhankelijkheid uitgevoerd. Deze studies kunnen positief, negatief of geen verband leggen tussen de non-auditdiensten en de auditkwaliteit. Zoals eerder besproken in de paragraaf 2.2.1 wordt vooral de mate van de winststuring gehanteerd als maatstaf voor de auditkwaliteit. Het is cruciaal om te weten dat de onderzoeksresultaten beïnvloed worden door de context waarin ze werden verricht (Vervoort, 2010).

2.4.1 Negatieve verband tussen non-audit vergoedingen en auditkwaliteit

De meeste onderzoeken zijn uitgevoerd in Angelsaksische landen. Uit een onderzoek in het Verenigde Koninkrijk en de Verenigde staten blijkt dat er een negatief relatie bestaat tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit. Dus het ontvangen van de non-audit vergoedingen zal de auditoronafhankelijkheid aantasten (Frankel et al., 2002; Ferguson et al., 2004; Vervoort 2010). Over het algemeen bevestigen hun resultaten de veronderstelling dat, hoe sterker de economische auditorcliënt relatie is, hoe lager de bereidheid van de auditor om de winststuring te beperken waardoor de auditkwaliteit afneemt (Ferguson et al., 2004; Vervoort, 2010). De resultaten van Kraus & Zülch (2013) bevestigen deze bevindingen. Hay & Wang (2013) hebben een gelijkaardige onderzoek gedaan in Nieuw-Zeeland en komen tot dezelfde conclusie. Hoe hoger de non-audit vergoeding, hoe meer de auditoronafhankelijkheid aangetast wordt (Hay et al., 2006; Hay & Wang, 2013). De onderzoeksresultaten van Joshi et al. (2007) zijn gedeeltelijk consistent met de voorgaande auteurs. Deze conclusie wordt ook beaamd door Salehi (2009), Adeyemi & Olowookere (2012) Duh et al. (2004) en Ayoib et al. (2006). De auditoronafhankelijkheid komt gedeeltelijk in het gedrang bij bepaalde non-auditdiensten zoals de werving van het personeel of de afwikkeling van de juridische diensten (Dries et al., 2011).

2.4.2 Geen verband tussen non-audit vergoedingen en auditkwaliteit

In Europa zijn er ook soortgelijke onderzoeken verricht zoals in België, Duitsland, Italië, Noorwegen en Zweden. Zo is er in België geen verband gevonden tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit. Breesch et al. (2014) hebben weinig tot geen verband gevonden tussen de non-auditdiensten en de auditkwaliteit in de Belgische ondernemingen. Dus de auditoronafhankelijkheid komt niet in het gedrang. De resultaten van Köhler & Ratzinger-Sakel (2012) die in Duitsland geanalyseerd zijn, bevestigen de conclusie in België. In 1.345 beursgenoteerde ondernemingen is er geen verband gevonden tussen beiden. Als men kijkt naar Italië, dan worden deze conclusies bevestigd. Bij hoge non-audit vergoedingen wordt de auditoronafhankelijkheid niet geschonden. Ianniello (2012) onderzoekt de eerste toepassing van de verplichte openbaarmaking van de audit en non-audit vergoedingen in de Italiaanse regelgevende omgeving. De onderzoeksresultaten van Zhang

et al. (2016), Ashbaugh et al. (2003), Chung & Kallapur (2003), Cahan et al. (2008), DeFond et al. (2002), Geiger & Rama (2003) en Mitra (2007) bevestigen deze bevindingen, er is namelijk geen verband tussen beiden en de auditoronafhankelijkheid wordt niet aangetast (Vervoort, 2010). In het algemeen is er bij deze studies geen significante verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit gevonden.

2.4.3 Positieve verband tussen non-audit vergoedingen en auditkwaliteit

De besluiten van Frankel et al. (2002) en Ferguson et al. (2004) worden echter in vraag gesteld (Vervoort, 2010). Volgens Basioudis et al. (2008) is er een significant negatief verband met de winststuring. Men kan dus zeggen dat de winststuring verlaagt en de auditkwaliteit verhoogt bij hoge non-auditdiensten. Een mogelijke redenen die Antle et al. (2006) en Simunic (1984) aanhalen, zijn de kennis-spillovers. De auditors die non-auditdiensten verlenen, bouwen een kennis op die leidt tot een hogere auditkwaliteit. Volgens Larcker & Richardson (2004) kan er ongeveer hetzelfde geconcludeerd worden. Er is een positief verband met de winststuring, maar dat is geldig voor slechts 8,5% van de observaties en daardoor besluiten ze een negatieve verband met de winststuring (Vervoort, 2010). Deze besluit wordt dan ook nog bevestigd door Svanström (2013). Volgens Al-Eissa (2009) verbetert non-auditdiensten de auditkwaliteit. Deze vaststelling kan gelinkt worden met de leereffecten die een auditor kan ontwikkelen door bedrijfsspecifieke kennis (Vervoort, 2010).

Uit de bovenstaande studies kan er geconcludeerd worden dat er geen consequente aanwijzing bestaat omtrent de associatie tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit, hoewel bepaalde studies wel een mogelijke problematische verband vaststellen in sommige contexten (Vervoort, 2010).

2.5 De grootte van de auditfirma's

Aan de hand van de grootte of de naamsbekendheid van het auditfirma wordt in de internationale literatuur de auditmarkt ingedeeld op dichotome wijze: de grote internationale kantoren zijnde 'Big4' versus de 'non-Big4' (Breesch et al., 2013). Zo zijn er 4 auditfirma's die behoren tot het categorie Big4: Deloitte, PwC, EY en KPMG. Non-Big4 auditfirma's zijn auditkantoren die niet vallen onder deze categorie, zoals BDO. Er kan ook een onderscheid worden gemaakt tussen de kleine en grote auditfirma's aan de hand van balanstotaal, jaaromzet (excl. BTW) of jaargemiddelde van het personeelsbestand. Deze criteria wordt eveneens gehanteerd door het Belgische Wetboek van Vennootschappen om de ondernemingen in te delen in verschillende grootte-categorieën.

In haar onderzoek komt DeAngelo (1981) tot conclusie dat de auditkwaliteit afhangt van de grootte van auditfirma. De grote auditkantoren leveren hogere auditkwaliteit dan de kleine kantoren. De oorzaak hiervoor is dat de grote auditkantoren meer te verliezen hebben bij de reputatieschade en minder afhankelijk zijn van de grote klanten. Deze conclusie wordt dan ook bevestigd door Wallman (1996), Reichelt & Wang (2010) en Vervoort (2010). Uit het onderzoek van Francis & Yu (2009) blijkt dat Big4-auditors hogere auditkwaliteit leveren dankzij de ervaring van de bedrijfsrevisoren in hun kantoren. Volgens hen wordt dit effect vergroot door de invoering van Sarbanes-Oxley Act. Big4-kantoren gebruiken ook meer gestandaardiseerde auditprocedures en -technieken om de homogene auditkwaliteit te kunnen handhaven (Choi et al., 2010). Deze interne kenmerken van Big4-kantoren zorgen volgens de auteurs voor een beter kennisdeling en -transfer. Deze kennisoverdracht leidt dan tot comparatieve voordelen om de bestaande uniforme auditkwaliteit te bewaren (Vervoort, 2010).

Een controversiële analyse van Lawrence et al. (2011) toont dat de auditkwaliteit tussen Big4 en non-Big4 auditkantoren niet verschilt. Zo is er ook een onderzoek in Singapore. De auditkwaliteit wordt hier

gemeten als "de gemiddelde voorspellingsfout van de winstverwachtingen" bij de beursintroductie (Lam & Chang, 1994, p. 103). Uit het onderzoek blijkt dat er geen kwaliteitsverschil bestaat in de auditverklaring tussen Big6 en non-Big6 auditkantoren (Lam & Chang, 1994). Het onderzoek van Rusmanto (2016) is in de lijn met twee voorgaande studies. Volgens hem hangt de auditoronafhankelijkheid ook niet af van de grootte van de auditfirma. Hij vroeg aan 29 Indonesische Big4 en non-Big4 auditors hun mening omtrent de auditoronafhankelijkheid. De meerderheid, 17 van 29 auditors, was het oneens met de stelling dat hoe groter de auditfirma, hoe onafhankelijker de auditor. Ze beargumenteren dat de onafhankelijkheid afhangt van de persoonlijkheid, de integriteit en de karaktersterkte. Hoewel China in dezelfde regio ligt, zijn de resultaten van de Chinese beursgenoteerde ondernemingen afwijkend. Aan de hand van de paneldata concludeert Li et al. (2008) dat relatief de grote auditfirma's hogere auditkwaliteit leveren dan relatief kleinere auditfirma's. De meeste auteurs vinden dat de grote auditfirma's over meer middelen beschikken om de auditoronafhankelijkheid te behouden.

3 De onderzoeksvraag en de contributie

Deze studie kadert in het thema non-auditdiensten en auditoronafhankelijkheid. De centrale onderzoeksvraag van deze masterproef wordt als volgt geformuleerd: "Wat is de impact van de grootte van auditfirma op het verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit?". De studies die al verricht zijn over de auditoronafhankelijkheid tonen geen consequent bewijs van een algemeen verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit. Ze kunnen onderverdeeld worden in drie categorieën op basis van hun onderzoeksresultaten. Enerzijds zijn er onderzoekers die een negatief verband leggen tussen de non-auditdiensten en de auditkwaliteit (Frankel et al., 2002; Ferguson et al., 2004; Hay & Wang, 2013; Kaus & Zülch, 2013; Zhan et al., 2016; Vervoort, 2010). Anderzijds zijn er studies die aantonen dat er geen (Ashbaugh et al., 2003 en DeFond et al., 2002; Vervoort, 2010) of een positief verband bestaat (Antle et al., 2006 en Larcker & Richardson, 2004; Vervoort, 2010).

De bijdrage van dit onderzoek bestaat erin een uitbreiding te leveren op de bestaande literatuur omtrent de onafhankelijkheid van de auditor. In de literatuur zijn er studies omtrent de relatie tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit, alsook de relatie tussen de grootte van de auditfirma en de auditkwaliteit. Maar er zijn weinig tot geen studies omtrent het verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit die expliciet rekening houdt met de grootte van de auditfirma. Aangezien de onderzoeksresultaten afhangen van de context waarbinnen het onderzoek uitgevoerd is, zijn ze niet zonder meer generaliseerbaar (Vervoort, 2010). De studies in continentaal Europa, meer bepaald in België, zijn er relatief weinig (Patrik, 2015). Breesch et al. (2014) onderzoeken het verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit, maar in een periode van economische crisis. Om deze redenen is de economische conjunctuur in die periode relatief laag. De institutionele omgeving in Europa en in Angelsaksische landen verschillen sterk van mekaar (Vander Bauwhede & Willekens, 2003; Vander Bauwhede & Willekens, 2004; Patrik, 2015). Eerst en vooral bestaat er in België een ander belastingsomgeving en rapporteringssysteem. Aangezien er hoge belastingdruk en -controle bestaat in België, zijn er voor ondernemingen meer beweegredenen om aan winststuring te doen. Er zijn twee aparte rapporteringssystemen in Angelsaksische landen, waardoor de ondernemingen minder aan de winststuring doen (Vander Bauwhede & Willekens, 1988; Vander Bauwhede et al. 2000; Patrik, 2015). De Belgische kapitaalmarkten zijn bovendien minder ontwikkeld dan de Angelsaksische kapitaalmarkt. Hierdoor worden de investeerders in Angelsaksische landen wettelijk sterker beschermd dan de Europese belegger. Bijvoorbeeld de beleggers worden geïnformeerd. Er wordt ook strikt gecontroleerd of de ondernemingen de wetten naleven. De meerderheid van de Belgische ondernemingen zijn niet-beursgenoteerd en om deze redenen is de externe financiering via de aandelenmarkt minder toegankelijk (Sercu et al., 2002; Vander Bauwhede & Willekens, 2003; Vander Bauwhede et al. 2000; Vander Bauwhede et al., 2003; Patrik, 2015). Bovendien is het belang van de kapitaalmarktfinanciering nochtans beperkt. Een andere belangrijke institutioneel onderscheid is de auditvervolging in Angelsaksische landen. Er is geen auditvervolging in België. In een dergelijke soepele auditomgeving is er geen risico om aangeklaagd te worden bij een te lage auditkwaliteit. Hierdoor kunnen de Belgische auditors relatief snel een relatie opbouwen met de klanten en de fouten tolereren (Sercu et al., 2002; Vander Bauwhede & Willekens, 2004; Patrik, 2015). Deze resultaten kun je veralgemenen naar andere landen in Continentaal Europa (Melissa, 2012). Zo hebben de bedrijfsrevisoren in Duitsland beperkte aansprakelijkheid (Kinney, 1994; Gietzmann & Quick, 1998). De bedrijfsrevisoren in de Spaanse auditomgeving hebben ook een lage risico op een auditvervolging (Garcia-Blandon & Argilés-Bosch, 2016).

De discussie over de impact van de non-audit vergoedingen is nog altijd actueel. Enerzijds zijn er ondernemingen die non-auditdiensten aankopen zonder de bekommernis van de auditoronafhankelijkheid. Ze denken dat corporate governance wet waarborgt dat de non-audit

vergoedingen de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor niet aantast (Audit Practices Board, 2009; Vervoort, 2010). Anderzijds zijn er partijen, zoals de investeerders, die ernstige vragen stellen omtrent deze onafhankelijkheid. De non-audit vergoedingen zouden de auditors financieel afhankelijk maken van hun klanten (Ryan et al., 2001; Vervoort, 2010). Volgens professor Van Impe is er een duidelijk onderscheid tussen de "feitelijke" en de "gepercipieerde" onafhankelijkheid. De non-audit vergoedingen kunnen de grens van 70% en 100% benaderen, maar nadien gaan de derden vraagstellen over de auditoronafhankelijkheid (persoonlijke mondelinge communicatie met prof. Patrick Van Impe op 27 maart 2018). Breesch et al. (2014) zijn ook van mening dat de non-audit vergoedingen een negatieve impact heeft op de "gepercipieerde" onafhankelijkheid van bedrijfsrevisor. Een andere discussie is de invloed van de grootte van auditfirma op de onafhankelijkheid. Er zijn hier meningsverschillen (Wallman, 1996; Lawrence et al. 2010), maar in het algemeen weegt de stelling van DeAngelo (1981) dat de grotere auditkantoren hogere auditkwaliteit leveren dan de kleinere auditkantoren zwaarder.

4 De opbouw van de onderzoekshypothesen

Tussen de stakeholders en het topmanagement is er een informatiekloof. De bedrijfsrevisoren moeten ervoor zorgen dat de belanghebbenden op een betrouwbare manier geïnformeerd worden over de financiële situatie van de onderneming. De stakeholders worden meestal geïnformeerd aan de hand van de jaarrekening om weldoordachte beslissingen te nemen (Frankel et al., 2002; Ferguson et al., 2004; Vervoort, 2010). De onafhankelijkheid van de auditor kan worden aangetast bij het aanwenden van de non-auditdiensten (Frankel et al., 2002; Ferguson et al., 2004; Maes, 2014). Een grotere auditorafhankelijkheid vergroot zodoende de flexibiliteit van de manager in het nemen van de boekhoudkundige beslissingen (Beeler & Hunton, 2001). Wanneer bepaalde managementbeslissingen afgekeurd worden door een bedrijfsrevisor, dan zal de kans op het ontslag van de bedrijfsrevisor vergroten en de kans op de toekomstige non-auditdiensten verkleinen. Wegens deze kwestie zal de bedrijfsrevisor mogelijkwerijs zich lakser opstellen vermits zijn economische belangen worden aangetast (Frankel et al., 2002; Maes, 2014). Aan de hand van de studies van Frankel et al. (2002) en Ferguson et al. (2004) kan er worden besloten dat er een positief associatie bestaat tussen de non-auditdiensten en de winststuring. Ashbaugh et al. (2003), Svanström (2013) en DeFond et al. (2002) vinden daarentegen geen bewijs dat de auditoronafhankelijkheid wordt geschonden bij de hogere non-audit vergoedingen. Chung & Kallapur (2003) hebben ook geen significant verband gevonden tussen de non-audit vergoedingen en de abnormale winststuring. Antle et al. (2006) bewijzen bovendien dat de non-audit vergoedingen, de abnormale winststuring juist verlagen (Maes, 2014). Het negatieve verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit weegt in het algemeen zwaarder en daarom test deze studie de volgende hypothese:

Hypothese 1: *De hoogte van de non-audit vergoedingen heeft een negatief verband met de auditkwaliteit.*

Er bestaan twee zeer uiteenlopende meningen omtrent de grootte van de auditfirma en auditkwaliteit. Enerzijds besluit DeAngelo (1981) dat grote auditfirma's, een hogere auditkwaliteit leveren in vergelijking met kleine auditfirma's. Hierbij is de belangrijkste oorzaak de grootte van reputatieschade, grote auditkantoren hebben meer te verliezen. Francis & Yu. (2009), Wallman (1996) en Reichelt & Wang (2010) bevestigen de stelling van DeAngelo. Anderzijds veronderstellen Choi et al. (2010) dat kleine lokale auditkantoren grote economische belangen hebben om klanten te behouden en daardoor een hogere auditkwaliteit leveren. Volgens Rusmanto (2016) hangt de auditoronafhankelijkheid niet af van de grootte van de auditfirma, maar van persoonlijkheid en integriteit van auditor. De stelling van DeAngelo (1981) wordt in de literatuur grotendeels bekrachtigd. Bovendien is er bijna geen onderzoek verricht tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit die rekening houdt met de grootte van de auditfirma. De studie van Ayoib et al. (2006) is één van die weinige studies. Daarbij wordt er een negatief associatie gevonden tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit. Dit effect is groter bij non-Big 5 auditors. De verklaring hiervoor is dat non-Big 5 auditor zich niet kunnen verzetten tegen de management druk. Volgens Choi et al. (2010) hechten de kleine auditfirma's een groter economische belang aan het behouden klant (Vervoort, 2010). Deze studie test in dit verband de volgende hypothese:

Hypothese 2: *De hoogte van de non-audit vergoedingen heeft minder negatieve verband met de auditkwaliteit in geval van de grote auditfirma's tegenover de kleine auditfirma's.*

5 De onderzoeksmethodologie

5.1 De onderzoeksaanpak en de data

Dit onderzoek is gebaseerd op een kwantitatief analyse in SPSS op de secundaire data die verzameld wordt via de databank Bel-First. De informatie uit deze databank heeft betrekking op verschillende actieve ondernemingen in België voor het jaar 2016. De initiële steekproef bestaat uit alle ondernemingen die minstens één bedrijfsrevisor hebben aangesteld (Geysen, 2015; Zarkan, 2015).

Om de betrouwbaarheid van dit onderzoek te vergroten, worden enkele restricties ingevoerd vermits niet alle ondernemingen geschikt zijn (Geysen, 2015; Zarkan, 2015). De eerste restrictie is het type van de onderneming. In dit onderzoek worden de financiële ondernemingen (NACE codes 64-66) uitgesloten. Een verklaring hiervoor is dat de financiële ondernemingen afwijkende boekhoudkundige regels hanteren en een andere manier van rapportering hebben (Geysen, 2015; Zarkan, 2015). Het berekenen van de winststuring voor de financiële ondernemingen is volgens Becker et al. (1998) problematisch (Patrik, 2015). De overheidsondernemingen worden alsook (NACE 81-84 en NACE 35-39) geëlimineerd. Een verklaring hiervoor is dat er hoge mate van diversiteit bestaat in de data (Van Tendeloo & Verstraelen, 2005; Geysen, 2015; Maes, 2014). De derde restrictie is het eigen vermogen van het bedrijf. Indien de bedrijven over een negatief eigen vermogen beschikken, moeten ze geëlimineerd worden. Anders kan dat zorgen voor een verkeerde interpretatie (Van Tendeloo & Verstraelen, 2005). Als laatste beperking worden enkel ondernemingen aanvaard waarbij alle gegevens aanwezig zijn. De ondernemingen met ontbrekende gegevens waarbij geen analyse worden uitgevoerd, worden logischerwijze uit deze dataset verwijderd (Zarkan, 2015). De extreme observaties worden bepaald aan de hand van de regressieanalyse weergegeven in paragraaf 6.2. Nadat deze eliminatie wordt uitgevoerd, is de steekproef van dit onderzoek 12.568 observaties. Hieronder wordt er een overzicht van de steekproefselectie weergegeven.

Tabel 1: Eliminaties uit de dataset

De oorspronkelijke dataset	31.458
- De financiële ondernemingen	- 5.159
- De overheidsondernemingen	- 3.014
- De ondernemingen met een negatief eigen vermogen	- 4.835
- De ondernemingen met ontbrekende gegevens	-4.374
- De extreme observaties	-1.508
<hr/> De finale dataset	<hr/> 12.568

5.2 De bespreking van de variabelen

5.2.1 De afhankelijke variabelen

Als afhankelijke variabele nemen we de mate van de winststuring als maatstaf voor de auditkwaliteit. Om de auditkwaliteit te meten, wordt er in deze masterproef de absolute waarde van de abnormale

accruals gehanteerd. In de literatuurstudie wordt er telkens het Modified Jones model van Dechow et al. (1995) gehanteerd om de abnormale accruals te meten. In bijlage 1 is er een overzicht van alle variabelen die opgenomen worden in het onderzoek (Geysen, 2015).

De totale accruals worden geschat en verdeeld in verwachte en onverwachte accruals. Volgens Dechow et al. (1995) en Guay et al. (1996) is het Modified Jones model meest aangewezen bij de schatting van de abnormale accruals (Roosen, 2010). Een lager absolute waarde van de discretionaire accruals wijst op minder winststuring en bijgevolg op een hoger auditkwaliteit (Geysen, 2015). De discretionaire accruals (DACC) wordt berekend aan de hand van het Modified Jones model (Dechow et al., 1995) door middel van de absolute waarden van de storingsterm (ϵ_{it}). In het empirische model worden deze absolute waarden gehanteerd als afhankelijke variabelen om de onderzoekshypothesen te toetsen (Geysen, 2015). Aangezien de winststuring in elke industrie verschilt, wordt het Modified Jones model per industrie opgesteld (FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie, 2011) en het wordt in de literatuur als volgt geschat:

$$\frac{TA_{it}}{A_{i(t-1)}} = \beta_0 + \beta_1 \frac{1}{A_{i(t-1)}} + \beta_2 \frac{\Delta REV_{it} - \Delta REC_{it}}{A_{i(t-1)}} + \beta_3 \frac{PPE_{it}}{A_{i(t-1)}} + \epsilon_{it}$$

Waarbij:

- TA_{it} = De totale accruals voor de onderneming i in het jaar t
- $A_{i(t-1)}$ = De totale activa voor de onderneming i in het jaar t-1
- ΔREV_{it} = De wijziging in omzet voor de onderneming i in het jaar t t.o.v. het jaar t-1
- ΔREC_{it} = De wijziging in de vorderingen voor de onderneming i in het jaar t t.o.v. het jaar t-1
- PPE_{it} = De aanschaffingswaarde van de materiële vaste activa voor de onderneming i in het jaar t
- ϵ_{it} = De storingsterm oftewel onverwachte accruals (DACC) voor de onderneming i in het jaar t

Bron: eigen verwerking op basis van Patrik (2015) en Roosen (2010)

Door middel van de onderstaande formule wordt de totale accruals berekend, die gebruikt wordt als afhankelijke variabele van de bovenstaande formule:

$$TA_{it} = \Delta CA_{it} - \Delta CASH_{it} - \Delta CL_{it} + \Delta STD_{it} - DEP_{it}$$

Waarbij:

- TA_{it} = De totale accruals voor de onderneming i in het jaar t
- ΔCA_{it} = De wijziging in de vlottende activa voor de onderneming i in het jaar t t.o.v. het jaar t-1
- $\Delta CASH_{it}$ = De wijziging in de liquide middelen voor de onderneming i in jaar t t.o.v. t-1
- ΔCL_{it} = De wijziging in de schulden op korte termijn voor onderneming i in jaar t t.o.v. t-1
- ΔSTD_{it} = De wijziging in de schulden op lange termijn die binnen het jaar vervallen voor de onderneming i in jaar t t.o.v. jaar t-1
- DEP_{it} = De afschrijvingen en de waardeverminderingen voor de onderneming i in het jaar t

Bron: eigen verwerking op basis van Patrik (2015) en Roosen (2010)

5.2.2 De testvariabelen

Om de onderzoekshypothesen te kunnen testen, worden er twee testvariabelen gebruikt in het empirische model. Deze testvariabelen zijn terug te vinden in bijlage 1.

De eerste onderzoekshypothese test of de hoogte van de non-audit vergoedingen (NAF%) een impact heeft op de auditkwaliteit. Aan de hand van de ratio van de non-audit vergoedingen en de totale

vergoedingen wordt deze testvariabele gemeten (Vervoort, 2010). In lijn met de vorige onderzoeken, wordt er een positief associatie verwacht tussen de non-audit vergoedingen en de winststuring (Frankel et al., 2002; Ferguson et al. 2004; Geysen, 2015).

Voor de tweede onderzoekshypothese wordt er een interactievariabele (NAF%xTYPE) gecreëerd aan de hand van de variabelen non-audit vergoedingen (NAF%) en grootte van auditfirma (TYPE), aangezien de non-audit vergoedingen een verschillende impact hebben bij de auditor in een klein of groot auditfirma. Vermits grote auditfirma hogere auditkwaliteit leveren, wordt er negatieve verband verwacht tussen deze interactievariabele en winststuring (Ayoib et al., 2006). Voor de grootte van auditfirma zal de balanstotaal gehanteerd worden want de omzet van de auditfirma is niet altijd beschikbaar (Ballon et al., 2016).

5.2.3 De controlevariabelen

In navolging van het empirische model nemen we zeven controlevariabelen op. In bijlage 1 is er een overzicht van deze controlevariabelen. De eerste controle variabele is de invloed van de grootte van de auditfirma (TYPE). Deze controlevariabele toont de grootte van auditfirma en het wordt gemeten aan de hand van de natuurlijke logaritme van het balanstotaal van auditfirma. Uit de studie van DeAngelo (1981) blijkt dat de auditors van grote auditfirma's strenger optreden aangaande de winststuring dan de auditors van kleine auditfirma's (Geysen, 2015). De tweede controle variabele is de audit vergoedingen (AF). In de literatuur wordt deze variabele gemeten door middel van de natuurlijke logaritme van de audit vergoedingen. Volgens Kinney & Libby (2002) is het noodzakelijk om audit en non-audit vergoedingen te onderscheiden omdat de combinatie van deze vergoedingen de impact op de winststuring verbergt (Maes, 2014). Aan de hand van het onderzoek van Frankel et al. (2002) wordt er een negatief associatie verwacht tussen de audit vergoedingen en de winststuring (Maes, 2014). Een andere controlevariabele is de bedrijfsgrootte (SIZE) en het wordt gemeten met behulp van de natuurlijke logaritme van het balanstotaal van de onderneming. Er wordt een positief verband verwacht met de auditkwaliteit (Carcello & Nagy, 2004; Geysen, 2015). Het aantal jaren dat onderneming actief is (AGE) wordt gemeten aan de hand van de oprichtingsdatum van de onderneming. Volgens Chen et al. (2008) wordt er een negatief verband met de winststuring verondersteld (Geysen, 2015). Een andere onafhankelijk variabele in onze empirische model is de groei van de onderneming (GROWTH). Volgens Burgstahler et al. (2006) heeft de jaarlijkse procentuele omzetwijziging, een impact op de mate van de winststuring. In het empirische model zal het de groei niet berekend worden met de omzet, maar met het totaal actief. Er wordt balanstotaal gehanteerd want omzet is niet beschikbaar voor alle ondernemingen. We vermoeden dat er een positief verband bestaat tussen de groei en de winststuring (Myers et al., 2003; Geysen, 2015). Om de impact van de solvabiliteit te onderzoeken wordt de schuldgraad van de onderneming (DEBT) opgenomen. Door middel van de ratio van de totale schulden en de totale activa wordt de schuldgraad gemeten (Burgstahler, 2006; Geysen, 2015). Deze variabele wordt onderzocht want Myers et al. (2003) verwachten meer winststuring bij de ondernemingen met een hoge schuldgraad. Er is geen duidelijke impact op de winststuring (Geysen, 2015). Return on assets (ROA) is een controlevariabele die dikwijls voorkomt in vorige studies over de auditkwaliteit. Met behulp van de ratio van het netto-inkomen en de totale activa wordt deze controlevariabele gemeten (Burgstahler et al., 2006; Geysen, 2015). Bae et al. (2007) verwachten een negatief relatie met auditkwaliteit want de ondernemingen die goed presteren, hebben meer winststuring (Geysen; 2015). Ten slotte kunnen we het empirische model als volgt specificeren:

$$|DACC_{it}| = \beta_0 + \beta_1 NAF\%_{it} + \beta_2 TYPE_{it} + \beta_3 NAF\% \times TYPE_{it} + \beta_4 AF_{it} + \beta_5 SIZE_{it} + \beta_6 AGE_{it} \\ + \beta_7 GROWTH_{it} + \beta_8 DEBT_{it} + \beta_9 ROA_{it} + \varepsilon_{it}$$

6 De onderzoeksresultaten

In dit deel worden de resultaten van het onderzoek besproken. Eerst wordt de univariate analyse behandeld met de beschrijvende statistieken en de correlaties. Daarna wordt de multivariate analyse uitvoerig bediscussieerd. Ten slotte wordt de sensitiviteitsanalyse besproken. Tabel 1 is er een overzicht van de steekproefselectie. Bijlage 1 toont een overzicht met de omschrijving en de meting van de variabelen.

6.1 De univariate analyse

Voor dit onderzoek wordt er een lineair regressiemodel gehanteerd. Aangezien de winststuring berekend wordt volgens het Modified Jones model en de absolute waarde van de discretionaire accruals, is de dataset niet normaal verdeeld. In een boekhoudkundig onderzoek is een normal verdeling onmogelijk en niet noodzakelijk (Geysen, 2015; Zarkan, 2015). Hieronder worden twee univariate testen besproken en ze geven enkel een eerste indicatie over de antwoorden op de onderzoekshypothesen.

6.1.1 De beschrijvende statistieken

Na eliminaties, bestaat de finale steekproef uit 12.568 observaties. Tabel 2 toont een overzicht van beschrijvende statistieken voor alle variabelen.

Tabel 2: Beschrijvende statistieken

	Minimum	Maximum	Gemiddelde	Mediaan	Standaardafwijking
 DACC 	0,0000	0,4190	0,0936	0,0707	0,0782
NAF%	0,0000	1,0000	0,0057	0,0000	0,0520
TYPE	3,1864	11,3665	8,6704	8,4529	2,0897
AF	0,0000	6,5425	1,3986	1,6094	1,2364
SIZE	1,1062	17,8153	8,5530	8,6112	1,7348
AGE	3,0000	165,0000	23,7054	24,0000	11,3054
GROWTH	-0,9990	6,5408	0,0564	0,0163	0,2905
DEBT	0,0000	15.324,8579	19,3143	0,5509	275,6699
ROA	-371,3384	828,9632	1,1681	0,0156	16,1524

Bron: eigen verwerking

Het gemiddelde van **|DACC|** bedraagt 0,0936. Indien dit vergeleken wordt met de studie van Ferguson et al. (2004), dan is dat ongeveer even hoog. De gemiddelde NAF% ligt aanzienlijk lager dan het gemiddelde uit de studie van Breesch et al. (2014). De gecontroleerde ondernemingen zijn

gemiddeld 24 jaar oud en ze hebben gemiddeld 5,64% groei in het totaal actief. Het gemiddelde van DEBT is opmerkelijk hoog (Ferguson et al., 2004; Geysen, 2015).

6.1.2 De correlaties

In dit onderdeel wordt de tweede univariate test besproken, namelijk de correlatiematrix. Deze test geeft de onderlinge verbanden weer tussen de afhankelijke en onafhankelijke variabelen. Zoals eerder vermeld, is de dataset niet normaal verdeeld.

Tabel 3: Pearson correlatiematrix

	DACC	NAF%	TYPE	AF	SIZE	AGE	GROWTH	DEBT	ROA
DACC	1,0000								
NAF%	-0,0097	1,0000							
TYPE	-0,0218 *	-0,0069	1,0000						
AF	-0,0858 **	0,1170 **	0,0058	1,0000					
SIZE	-0,1387 **	0,0919 **	0,0129	0,6039 **	1,0000				
AGE	-0,0843 **	0,0256 **	-0,0766 **	0,0666 **	0,1125 **	1,0000			
GROWTH	0,1321 **	0,0098	-0,0167	0,0019	0,0856 **	-0,0700 **	1,0000		
DEBT	0,0119	-0,0068	0,0396 **	-0,0522 **	-0,1081 **	-0,0189 *	-0,0256 **	1,0000	
ROA	0,0317 **	-0,0063	0,0545 **	0,0556 **	-0,1168 **	-0,0154	-0,0203 *	0,4357 **	1,0000

* Significantieniveau van 5%

** Significantieniveau van 1%

Bron: eigen verwerking

Hierboven wordt de Pearson correlatiematrix weergegeven met de significantieniveau tot 5%. Er zijn enkele verbanden met een hoge correlatiecoëfficiënt. Zo is er een relatief hoge correlatiecoëfficiënt tussen SIZE en AF. De correlatie tussen deze twee variabelen is niet te hoog en het is dus geen probleem. Tabacknick & Fidell (2001) hanteren een cut-off waarde van 90% voor de multicollineariteitsprobleem (Vervoort, 2010; Micheline, 2015). De positieve correlatiecoëfficiënt wijst erop dat de grotere bedrijven meer audit vergoedingen betalen. Dit is vanzelfsprekend want de grotere bedrijven hebben ruimere auditwerkzaamheden (Vervoort, 2010). De positieve correlatie tussen DEBT en ROA zijn ook relatief hoog. Dit impliceert dat de ondernemingen met hogere schuldgraad meer winst behalen. Deze drie verbanden zijn allemaal significant.

Een belangrijke vaststelling is dat de testvariabele niet gecorreleerd is met | DACC |. NAF heeft een lage correlatiecoëfficiënt. Hoewel er positieve verband verwacht wordt tussen NAF en | DACC |, is er negatieve correlatie en het is niet significant. Aangezien de univariate analyse slechts een eerste aanwijzing vormt met betrekking tot de onderzoekshypothesen, kunnen deze vaststellingen nog wijzigen (Geysen, 2015).

6.2 De multivariate analyse

In dit onderdeel worden de onderzoekshypothesen getest door middel van de GLM methode. Vóór de interpretatie van de onderzoeksresultaten zijn er vier assumpties die voldaan moeten zijn: de normaliteit, de extreme observaties, de multicollineariteit en de heteroskedasticiteit. Aangezien dit onderzoek betrekking heeft op één jaar, is er geen sprake van de autocorrelatie (Zarkan, 2015). De assumptie met betrekking tot normaliteit is niet voldaan. Aangezien de winststuring berekend wordt volgens het Modified Jones model en de absolute waarde van de discretionaire accruals, is de dataset niet normaal verdeeld (Geysen, 2015; Zarkan, 2015). De assumpties omtrent multicollineariteit is ook niet voldaan. 'Variance Inflation Factor' toont een zeer hoge correlatie tussen NAF% en NAF%xTYPE. Dit komt doordat de interactievariabele een vermenigvuldiging is van NAF% en TYPE. Aan de hand van de testvariabelen worden de onderzoekshypothesen getest en daarom worden deze variabelen ondanks hun hoge multicollineariteit behouden in het model. Zoals eerder vermeld in paragraaf 6.1.1, zijn de extreme observaties geëlimineerd uit de dataset en bestaat de finale dataset uit 12.568 observaties. Ze zijn gedetecteerd aan de hand van de standardized en studentized residuals. Tenslotte is de laatste assumptie met betrekking tot heteroskedasticiteit ook voldaan. Er is heteroskedasticiteit gedetecteerd aan de hand Koenker Bassett test (138,2480 > 3,8415), Levene Brown Forsythe test (0,0000) en Park test (0,0000). De heteroskedasticiteit wordt gecorrigeerd met de GLM methode (Zarkan, 2015).

Tabel 4: Regressieresultaten van multivariate analyse

	Verwachte teken	Model	P-waarde
Constante		0,1644***	0,0000
NAF%	+	0,0297	0,5656
TYPE	-	-0,0008**	0,0104
NAF%xTYPE	-	-0,0029	0,6052
AF	-	0,0004	0,5294
SIZE	-	-0,0066***	0,0000
AGE	-	-0,0004***	0,0000
GROWTH	+	0,0377***	0,0000
DEBT	/	-0,0000*	0,0799
ROA	+	0,0001*	0,0759
Aantal observaties		12.568	
Aangepaste R²		0,0437	
F-statistiek		64,8648***	

* Significantieniveau van 10%

** Significantieniveau van 5 %

*** Significantieniveau van 1 %

Bron: eigen verwerking

Om te beginnen is de eerste onderzoekshypothese verworpen. Deze hypothese richt zich tot het negatieve verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit. Volgens Frankel et al. (2002) en Ferguson et al. (2004) kan de aanwending van de non-auditdiensten de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor in gedrang brengen. Aan de hand van tabel 4 wordt er besloten dat er geen significant verband bestaat tussen de non-audit fee ratio en winststuring. Volgens professor Van Impe is er een duidelijk onderscheid tussen de "feitelijke" en "gepercipieerde" onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor. De non-audit vergoedingen kunnen de grens van 70% en 100% benaderen, maar dan gaan de derden vragen over de auditoronafhankelijkheid (persoonlijke mondelinge communicatie met prof. Patrick Van Impe op 27 maart 2018). Breesch et al. (2014) zijn ook van mening dat de non-audit vergoedingen een negatieve impact heeft op de "gepercipieerde" onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor. De conclusie is in de lijn met de onderzoeksresultaten van Köhler & Ratzinger-Sakel (2012), Ianniello (2012), Breesch et al. (2014) en Zhang et al. (2016). Ook in de Italiaanse regelgevende omgeving is er geen verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit.

De tweede onderzoekshypothese veronderstelt minder negatieve verband tussen de non-audit vergoedingen en auditkwaliteit in geval van grote auditfirma's tegenover de kleine auditfirma's. DeAngelo (1981) is van mening dat grote auditfirma's een hogere auditkwaliteit leveren in vergelijking met de kleine auditfirma's. Redenen hiervoor is dat grote auditfirma's meer te verliezen hebben bij reputatieschade. Deze stelling wordt dan beaamd door Francis & Yu (2009), Wallman (1996) en Reichelt & Wang (2010). Ayoib et al. (2006) hebben eveneens een negatief verband gevonden tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit. Dit effect is groter bij de non-Big5 auditors. Ze kunnen zich niet verzetten tegen de managementdruk. De kleine auditfirma's hechten een groter economische belang aan het behouden van klant (Choi et al., 2010; Vervoort, 2010). Uit de onderzoeksresultaten wordt er besloten dat de grootte van auditfirma geen impact heeft op het verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit. De onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor wordt niet aangetast, ongeacht de grootte van de auditfirma. Zoals eerder vermeld in paragraaf 2.1, zegt de one-to-one regel enkel iets over de mathematische onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor. Hoewel er mathematisch geen impact bestaat van de non-audit vergoedingen op de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor, kan een hogere non-audit vergoeding wel leiden tot een lagere gepercipieerde onafhankelijkheid en is er dus een reputatieschade. Voor de grote auditfirma's kan reputatieschade leiden tot grotere verliezen en daarom zouden ze zich hier mogelijk meer bewust van zijn.

De variabele TYPE is wel significant verschillend van nul. Dit houdt in dat grootte van de auditfirma een invloed heeft op de geleverde auditkwaliteit. Bovendien zijn de onderzoeksresultaten consistent met de verwachtingen en bevestigen ze de stelling van DeAngelo (1981). Volgens Francis & Yu (2009) gebruiken de grote auditkantoren ook meer gestandaardiseerde auditprocedures en -technieken om de homogene auditkwaliteit te garanderen (Vervoort, 2010). Uit de onderzoeksresultaten blijkt dat er geen verband bestaat tussen AF en winststuring. De hoogte van audit vergoedingen heeft dus geen significante invloed op de auditkwaliteit. De ondernemingen die hogere audit vergoedingen betalen, ontvangen even hoge auditkwaliteit als de ondernemingen die lagere audit vergoedingen betalen (Breesch et al., 2013). In de literatuur is er geen verklaring voor dit verband. Verder zijn de variabelen SIZE, AGE en GROWTH significant en zijn de resultaten coherent met de verwachtingen. Bijgevolg doen de ondernemingen met een hogere groei meer aan winststuring. De ondernemingen met grote groeimogelijkheden verhogen hun actief tijdelijk omdat ze een toekomstige omzetgroei verwachten (Yates, 2016; Park & Shin, 2004). Trouwens in snelgroeiende ondernemingen is het moeilijker om winststuring te detecteren (Yates, 2016; Bedard et al., 2004; Klein, 2002; Park & Shin, 2004; Marra et al., 2011). De ondernemingen met een hogere totaal actief of die langer actief zijn, doen minder aan winststuring. De grotere ondernemingen hebben meer moeite om aan winststuring te doen omdat ze door de markt en de stakeholders nauw gecontroleerd worden (Yates, 2016; Bedard et al., 2004; Klein, 2002; Park & Shin, 2004; Marra et al., 2011). Verder zijn de variabelen DEBT en ROA significant tot 10%. De verwachting met betrekking tot de schuldgraad wordt gedeeltelijk bevestigd. Enerzijds is de solvabiliteit niet significant tot 5%.

Anderzijds is er quasi geen impact op de winststuring. Hetzelfde kunnen we ook zeggen voor return on assets (ROA). Hoewel de impact van ROA significant is tot 10%, is het effect op winststuring zeer laag. Aan ene kant zijn de ondernemingen met hoge schuldgraad minder in staat om aan winststuring te doen omdat ze zeer nauw gecontroleerd worden door de schuldeisers. Aan de andere kant deze ondernemingen aan positieve winststuring want ze willen later nog financiering hebben. En daarom is er geen duidelijk verband tussen de schuldgraad en winststuring (Yates, 2016; Park & Shin, 2004; Marra et al., 2011; Davidson et al., 2005).

Tenslotte bedraagt de verklaringskracht van dit model slechts 4,37%. Dit is relatief laag in vergelijking met de vorige studies waarbij aangepaste R² ligt tussen 10% - 20%. Daarnaast bedraagt de F-statistiek van het model 64,8648 en is het model significant. Indien deze waarde wordt vergeleken met de vorige studies, dan is het hoger (Zarkan, 2015; Ferguson et al., 2004).

6.3 De sensitiviteitsanalyse

In dit onderdeel wordt er een gevoeligheidsanalyse uitgevoerd om de robuustheid van de onderzoeksresultaten te testen.

Tabel 5: Resultaten van sensitiviteitsanalyse

	Verwachte teken	Model	P-waarde
Constante		0,1643***	0,0000
NAF	+	0,0092	0,2764
TYPE	-	-0,0008**	0,0123
NAFxTYPE	-	-0,0008	0,4311
AF	-	0,0004	0,6143
SIZE	-	-0,0066***	0,0000
AGE	-	-0,0004***	0,0000
GROWTH	+	0,0377***	0,0000
DEBT	/	-0,0000*	0,0776
ROA	+	0,0001*	0,0745
Aantal observaties		12.568	
Aangepaste R²		0,0446	
F-statistiek		65,0855***	

* Significantieniveau van 10%

** Significantieniveau van 5 %

*** Significantieniveau van 1 %

Bron: eigen verwerking

Bij deze sensitiviteitsanalyse worden twee testvariabelen gewijzigd. De variabele NAF% wordt vervangen door NAF. Het wordt gemeten aan de hand van de natuurlijke logaritme van de non-audit vergoedingen. Aangezien deze testvariabele wijzigt, moet ook de interactievariabele veranderd worden. De variabele NAF%xTYPE wordt vervangen door NAFxTYPE. Voor de omschrijving en de meting van deze twee testvariabelen wordt er verwezen naar bijlage 1. Zoals in paragraaf 6.2 wordt er hier ook de nodige aandacht geschonken aan de assumpties. Hier zijn eveneens niet alle assumpties voldaan. Zo is de normaliteitsassumptie niet gerealiseerd vermits de dataset niet normaal verdeeld is. Bovendien is de assumptie met betrekking tot multicollineariteit niet voldaan. 'Variance Inflation Factor' toont een hoge correlatie tussen NAF en NAFxTYPE. Daarnaast is er een sterk verband tussen AF en SIZE. Verder zijn er extreme observaties gedetecteerd en geëlimineerd. Tenslotte is de laatste assumptie met betrekking tot de heteroskedasticiteit ook voldaan met de GLM methode.

Hierboven worden de regressieresultaten van de gevoeligheidsanalyse weergegeven. De onderzoeksresultaten zijn gelijkaardig met de multivariate analyse. Zo zijn de twee testvariabelen niet significant en daarom zijn de bevindingen in paragraaf 6.2 robuust. Een belangrijke vaststelling is de lagere significantie van de lineaire verbanden. De hoogte van de non-audit vergoedingen toont geen significant verband met de geleverde auditkwaliteit. Dus de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor wordt niet aangetast door het verlenen van non-auditdiensten. De verklaring voor deze bevindingen zijn reeds besproken in paragraaf 6.2. Verder worden de onderzoeksresultaten van de multivariate analyse bevestigd. De grotere auditfirma's leveren een hogere auditkwaliteit dan kleinere auditfirma's. De hoogte van audit vergoedingen heeft geen significant verband met winststuring. Ongeacht de hoogte van de audit vergoedingen, de kwaliteit van de financiële rapportering is even hoog (Breesch et al., 2013). Bij de grotere bedrijven of de bedrijven die langer actief zijn, komt er minder winststuring voor. De vaststellingen omtrent de variabelen DEBT en ROA zijn gelijkaardig gebleven: er is geen eenduidig verband met winststuring. Ze zijn significant tot 10% en er is quasi geen invloed op auditkwaliteit. Indien de verklaringskracht van de sensitiviteitsanalyse vergeleken wordt met de multivariate analyse, dan is de verklaringskracht lichtjes gestegen. De F-statistiek is eveneens significant en is licht gestegen.

7 De conclusie

Het doel van deze studie is om te analyseren wat de impact is van de grootte van de auditfirma op het verband tussen non-audit vergoedingen en auditkwaliteit. In de literatuur is er geen consistent bewijs van een algemeen verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit. Aan de ene kant zijn er onderzoekers die een negatieve relatie ondervinden (Frankel et al., 2002; Ferguson et al., 2004; Vervoort, 2010). Aan de andere kant zijn er auteurs die geen verband (Ashbaugh et al., 2003 en DeFond et al., 2002; Vervoort, 2010) of zelfs een positief verband vaststellen (Antle et al., 2006 en Larcker & Richardson, 2004; Vervoort, 2010).

De onderzoeksresultaten van deze masterproef tonen aan dat de hoogte van de non-audit vergoedingen geen impact heeft op de auditkwaliteit. Bijgevolg wordt de eerste onderzoekshypothese niet bevestigd. De onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor komt niet in het gedrang. Dit resultaat is in de lijn met de studies van Köhler & Ratzinger-Sakel (2012) en Breesch et al. (2014). Er werd een positief verband verwacht tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit bij grote auditfirma's. Deze verwachting wordt niet bevestigd aan de hand van de onderzoeksresultaten. De EU en België nemen verschillende maatregelen omtrent de extra beperkingen van de non-auditdiensten. De onderzoeksresultaten tonen aan dat deze beperkingen de "feitelijke" auditkwaliteit niet noodzakelijk zal verbeteren (Breesch et al., 2014). Volgens prof. Van Impe is de gepercipieerde onafhankelijkheid vooral belangrijk.

Aan de hand van de gevoeligheidsanalyse wordt de robuustheid van de onderzoeksresultaten getest. De sensitiviteitsanalyse bevestigt de onderzoeksresultaten van de multivariate analyse. Bij deze analyse wordt de hoogte van de non-audit vergoedingen gemeten aan de hand van de natuurlijke logaritme van non-audit vergoedingen als een alternatief voor de non-audit fee ratio. Aan de hand van de sensitiviteitsanalyse wordt er besloten dat er geen verband bestaat tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit. Daarenboven heeft de grootte van de auditfirma ook geen significante impact op dit verband. Bijgevolg zijn de onderzoeksresultaten consistent met de univariate analyse (Patrick, 2015).

In dit onderzoek zijn er enkele beperkingen aanwezig. Zo is er geen alternatief voor de grootte van de auditfirma. Aantal klanten of aantal ingeschreven bedrijfsrevisoren van de auditfirma zijn niet beschikbaar in de databank Bel-First (Akkermans, 2015). Een andere beperking was de maatstaf van auditkwaliteit. De kans dat bedrijfsrevisor een juiste auditverklaring levert, kan niet vastgesteld worden. De laatste beperking is de persoonlijkheid van de bedrijfsrevisor. De onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor hangt ook af van de karaktersterkte (Rusmanto, 2016). De persoonlijkheid van de bedrijfsrevisor kan niet gemeten worden. Deze masterproef draagt bij tot de bestaande literatuur omtrent de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor. In de literatuur zijn er weinig studies omtrent het verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit die expliciet rekening houden met de grootte van de auditfirma. Een andere belangrijke bijdrage is de focus op alle bedrijven in België (beursgenoteerd én niet-beursgenoteerd) en niet op de bedrijven in Angelsaksische landen. De laatste bijdrage is het gebruik van de meest recente dataset. Breesch et al. (2014) hebben een gelijkaardig onderzoek verricht in België, maar hun onderzoek heeft betrekking op een periode van economische crisis. Tot slot zijn er enkele suggesties voor toekomstig onderzoek. Zo kan de grootte van de auditfirma gemeten worden aan de hand van de omzetcijfers. En als alternatief kan het aantal personeel van de auditfirma gehanteerd worden voor de gevoeligheidsanalyse. Vervolgens kan er een andere maatstaf gehanteerd worden voor de auditkwaliteit. Zo kan het DeAngelo model of de kans op de continuïteitsverklaring gebruikt worden als de mate van winststuring (Zarkan, 2015; Maes, 2014). Verder kan het interessant zijn om de impact van het geslacht van bedrijfsrevisor op het verband tussen de non-audit vergoedingen en de auditkwaliteit.

8 De bibliografie

Akkermans, M. 2015. **Reputatie van een auditbedrijf: determinanten van het auditselectieproces en de betaalde audit fee**. Unpublished working paper. Katholieke Universiteit Leuven.

Accountancy Vanmorgen. 2015. **Top 30 accountantskantoren: EY opnieuw de grootste, Crowe Horwath Foederer sterkste groeier**. <<https://www.accountancyvanmorgen.nl/2015/12/24/top-30-accountantskantoren-ey-opnieuw-de-grootste-crowe-horwath-foederer-sterkste-groeier/>>. geraadpleegd op 29 november 2017.

Adeyemi, S.B. & Olowookere, J.K. 2012. Non-Audit Services and Auditor Independence – Investors' Perspective in Nigeria. **Business and Management Review**, 2(5): 89-97.

Al-Eissa, A. 2009. **Non-audit services and auditor independence: The case of Saudi Arabia**. PhD thesis, Victoria University, Melbourne.

Alsharairi, M. & Salama, A. 2012. Does High Leverage Impact Earnings Management? Evidence from Non-cash Mergers and Acquisitions. **Journal of Financial and Economic Practice**. 12(1): 17-33.

Antle, R., Gordon, E., Narayanamoorthy, G. & Zhou, L. 2006. The Joint Determination of Audit Fees, Non-Audit Fees and Abnormal Accruals. **Review of Quantitative Finance and Accounting** 27(3): 235-266.

Arel, B., Brody, R. G., & Pany, K. 2005. Audit firm rotation and audit quality. **CPA Journal**, 75(1): 36-39.

Ashbaugh, H., LaFond, R. & Mayhew, B. W. 2003. Do Non-Audit Services Compromise Auditor Independence?. **The Accounting Review**, 78(3): 611-639.

Auditing Practices Board. 2009. **Consultation on Audit Firms providing Non-Audit Services to Listed Companies that they audit**. The Auditing Practices Board, United Kingdom.

Ayoib Che, A., Shafie, R. & Nor Zalina, M.Y. 2006. The provision of non-audit services, audit fees and auditor independence. **Asian Academy of Management Journal of Accounting and Finance**, 2(1): 21-40.

Bae, G. S., Rho, J. & Ro, B. T. 2007. The effect of mandatory audit firm retention on audit quality: Evidence from the Korean audit market. **School of Business working paper**.

Ballon, G. L., Colaert, V., Geens, K., Stuyck, J. & Terryn, E. 2016. **Codex Economische Recht**. (editie 2016). Mechelen: Wolter Kluwer Belgium.

Barrezeele, L., Callens, S., De Beelde, I., De Bie, B. & De Meulenaar, S. 2004. **Uit balans!: Een interdisciplinaire analyse van recente boekhoudschandalen**. Antwerpen: Intersentia

Basioudis, I. G., Papakonstantinou, E. & Geiger, M. 2008. Audit Fees, Non-Audit Fees and Auditor Going-Concern Reporting Decisions in the United Kingdom. **A Journal of Accounting, Finance and Business Studies**, 44(3): 284-309.

Becker, C. L., Defond, M. L., Jiambalvo, J. & Subramanyam, K. R. 1998. The Effect of Audit Quality on Earnings Management. **Contemporary Accounting Research**, 15(1): 1-24.

- Bedard, J., Chtourou, S. M. & Courteau, L. 2004. The effect of audit committee expertise, independence, and activity on aggressive earnings management. ***Auditing: A Journal of Practice & Theory***, 23(2): 13-35.
- Ball, Ray & Shivakumar, Lakshmanan. 2006. The Role of Accruals in Asymmetrically Timely Gain and Loss Recognition. ***Journal of Accounting Research***, 44(2): 207-242.
- Beeler, J. D. & Hunton, J. E. 2001. Contingent economic rents: Precursors to predecisional distortion of client information. **Working Paper**, University of South Carolina.
- Bonner, S. E. 1994. A model of the effect of audit task complexity. ***Accounting, Organizations & Society***, 19(3): 213-234.
- Breesch, D., De Muylder J., Branson J., Hardies K., Laperal L. & Morris K. 2013. ***Het verband tussen audithonoraria en auditkwaliteit: empirische studie voor de Belgische auditmarkt***. Antwerpen: Maklu.
- Breesch, D., Hardies, K., Sarens, G. & Van Bellinghen, S. 2014. ***Het verband tussen niet-auditdiensten en auditkwaliteit: empirische studie voor de Belgische auditmarkt***. Antwerpen: Maklu.
- Burgstahler, D. Hail, L. & Leuz, C. 2006. The importance of reporting incentives: Earnings management in European private and public firms. ***The Accounting Review***, 81(5): 983-1016.
- Cahan, S., Emanuel, D., Hay, D. & Wong, N. 2008, Non-Audit Fees, Long- Term Auditor-Client Relationships and Earnings Management. ***Accounting and Finance***, 48(2): 181-207
- Caramanis, C. & Lennox, C. 2008. Audit effort and earnings management. ***Journal of Accounting and Economics***, 45(1): 116-138.
- Carcello, J. V., Hermanson, R. H., & McGrath N. T. 1992. Audit quality attributes: The perceptions of audit partners, preparers, and financial statement users. ***Auditing: A Journal of Practice and Theory***, 11(1): 1-15.
- Carcello, J. V. & Nagy, A. L. 2004. Client size, auditor specialization and fraudulent financial reporting. ***Managerial Auditing Journal***, 19(5): 651 – 668.
- Carey, P., & Simnett, R. 2006. Audit partner tenure and audit quality. ***The Accounting Review***, 81(3): 653-676.
- Chang, C. J., Ho, J. L. & Liao, W. M. 1997. The effect of justification, task complexity and experience/training on problem-solving performance. ***Behavioral Research in Accounting***, 9(Supplement): 99-116.
- Chen, C. Y., Lin, C. J., & Lin, Y. C. 2008. Audit partner tenure, audit firm tenure, and discretionary accruals: does long auditor tenure impair earnings quality?. ***Contemporary Accounting Research***, 25(2): 415-445.
- Choi, J. H., Kim, J. B., Kim, C. F. & Zang, Y. 2010. Audit office size, audit quality, and audit pricing. ***Auditing: A Journal of Practice & Theory***, 29(1): 73-97.
- Choi, J. H., Kim, J. B., Qiu, A. A. & Zang, Y. 2012. Geographic proximity between auditor and client : How does it impact audit quality? ***Auditing: A Journal of Practice & Theory***, 31(2): 43-72.
- Choo, F. 1995. Auditors' judgment performance under stress: A test of the relationship predicted by three theoretical models. ***Journal of Accounting, Auditing & Finance***, 10(3): 611-641.

Chung, H. & Kallapur, S. 2003. Client Importance, Nonaudit Services and Abnormal Accruals. *Accounting Review*, 78(4): 931-955.

Consultancy.nl. 2016. **De 30 grootste accountantskantoren van Nederland**. <<https://www.consultancy.nl/nieuws/13173/de-30-grootste-accountantskantoren-van-nederland>>. Geraadpleegd op 29 november 2017.

Craswell, A. T., Francis, J. R. & Taylor, S. L. 1995. Auditor brand name reputations and industry specializations. *Journal of Accounting and Economics*, 20(3): 297–322.

Davis, R., Soo, B., & Trompeter, G. 2009. Auditor tenure and the ability to meet or beat earnings forecasts. *Contemporary Accounting Research*, 26(2): 517-548.

DeAngelo, L. E. 1981. Auditor Size and Audit Quality. *Journal of Accounting and Economics*, 3: 183-199.

Dechow, P. M., Sloan, G. R. & Sweeney, A. P. 1995. Detecting Earnings Management. *The Accounting Review*, 70(2): 193-225.

Dechow, P. M., Ge, W., Larson, C. R. & Sloan, R.G. 2011. Predicting material accounting misstatements. *Contemporary Accounting Research*, 28(1): 17-82.

DeFond, M. L., Raghunandan, K. & Subramanyam, K. R. 2002. Do non-audit service fees impair auditor independence? Evidence from going concern audit opinions. *Journal of Accounting Research*, 40(4): 1247-1274.

DeFond, M. L. & Francis, J. R. 2005. Audit research after Sarbanes-Oxley. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 24(Supplement): 5-30.

Deis, D. R. & Giroux, G. A. 1992. Determinants of audit quality in the public sector. *The Accounting Review*, 67(3): 462-479.

DeZoort, F. T., & Lord, A. T. 1997. A review and synthesis of pressure effects research in accounting. *Journal of Accounting Literature*, 16: 28-85.

Dopuch, N., King, R., & Schwartz, R. 2001. An experimental investigation of retention and rotation requirements. *Journal of Accounting Research*, 39(1): 93-117.

Dries, R., Van Brussel, L. & Willekens, L. 2011. **Handboek auditing**. (3de editie). Antwerpen: Intersentia – Cambridge.

Duh, R., Lee, W. & Hua, C. 2007. Non-audit service and auditor independence: an examination of the Procomp effect. *Review of Quantitative Finance and Accounting*, 32(1): 33-59.

Ernst & Young n.d. **Europa hervormt auditwetgeving: een kans of bedreiging?**. <<http://www.ey.com/be/en/services/specialty-services/eu-audit-reform-nl-txt>>. Geraadpleegd op 28 oktober 2017.

European Commission. 2013. **Commissioner Michel Barnier welcomes provisional agreement in trilogue on the reform of the audit sector**. <http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-13-1171_en.htm>. geraadpleegd op 5 november 2017.

Farah, E. 2011. **Masterproef: Audithonoraria**. Unpublished working paper, Universiteit Hasselt.

Ferguson, M. J., Seow, G. S. & Young, D. 2004. Nonaudit Services and Earnings Management: UK Evidence. *Contemporary Accounting Research* 21(4): 813-841.

FOD Economie. n.d. **Aanbeveling van de Commissie van 16 mei 2002 betreffende de onafhankelijkheid van de met de wettelijke controle belaste accountant in de EU: basisbeginselen.**

<http://economie.fgov.be/nl/modules/regulation/divers/20020516_recom_commission_independ_contr_leur_ue_comptes.jsp>. geraadpleegd op 28 oktober 2017.

FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie. 2011. **NACE-BEL: Activiteitenomenclatuur.** Brussel: De Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie

Francis, J. R., Maydew, E. L. & Sparks, H. C. 1999. The role of Big 6 auditors in the credible reporting of accruals. **Auditing: A Journal Of Practice & Theory**, 18(2): 17-34.

Francis, J. R. & Simon, D. T. 1987. A test of audit pricing in the small client segment of the U.S. audit market. **The Accounting Review**, 62(1): 145–157.

Francis, J. R. & Yu, M. D. 2009. Big 4 office size and audit quality. **The Accounting Review**, 84(5): 1521-1552.

Francis, J. R. 2011; A framework for understanding and researching audit quality. **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 30(2): 125-152.

Frankel, R. M., Johnson, M. F. & Nelson, K. K., 2002. The Relation between Auditors' Fees for Nonaudit Services and Earnings Management. **The Accounting Review**, 77: 71-105.

Garcia-Blandon, J. & Argilés-Bosch, J. M. 2016. Audit partner Tenure and independence in a low litigation risk setting. **Accounting in Europe**, 13(3): 405-424.

Geiger, M. A., & Raghunandan, K. 2002. Auditor tenure and audit reporting failures. **Auditing: A Journal of Practice & Theory**, 21(1): 67-78.

Geiger, M. A. & Rama, D. V. 2003. Audit Fees, Non-Audit Fees and Auditor Reporting on Stressed Companies. **Auditing: A Journal of Practice and Theory**, 22(2): 53-69.

Geysen, J. 2015. **De impact van de grootte van het nationale auditkantoor en de lengte van de ambtstermijn van de bedrijfsrevisor op de waargenomen auditkwaliteit in België.** Unpublished working paper, Katholieke Universiteit Leuven.

Ghosh, A., & Moon, D. 2005. Audit tenure and perceptions of audit quality. **The Accounting Review**, 80(2): 585-612.

Gietzmann, M. B. & Quick, R. K. 1998. Capping auditor liability: The German experience. **Accounting, Organization and Society**, 23(1): 81-103.

Griffin, P. & Lont, D. 2009. **Non-Audit Fees and Auditor Independence: New Evidence Based on Going Concern Opinions for U. S. Companies Under Stress.** Thesis, University of California & University of Otago, California & Otago.

Guay, W. R., Kothari, S. P. & Watts, R. L. 1996. A Market-Based Evaluation of Discretionary Accruals Model. **Journal of Accounting of Research**, 34(Supplement): 83-105.

Gummy, K. & Zhang, T. 2009. PCAOB inspection reports and audit quality. **Unpublished working paper**, University of Colorado Boulder.

- Hay, D., Knechel, R. & Vivian, L. 2006. *Non-audit Services and Auditor Independence: New Zealand Evidence*. **Journal of Business Finance & Accounting**, 33(5-6): 715-734.
- Hay, D. & Wang, S. 2013. Auditor independence in new zealand: further evidence on the role of non-audit services. **Accounting and Management Information Systems**, 12(2): 235-262.
- Healy, P. M., Wahlen, J. M. 1999. A review of the earnings management literature and its implications for standard setting. **Accounting Horizons**, 13(4): 365-383.
- Het Europees Parlement en de Raad. 2006. **Richtlijn 2006/43/EG van het Europees Parlement en de Raad**. Straatsburg: Europese Parlement en de Raad.
- Het Europees Parlement en de Raad. 2014. **Richtlijn 2014/56/EU van het Europees Parlement en de Raad**. Straatsburg: Europese Parlement en de Raad.
- Hoyle, J. 1978. Mandatory auditor rotation: The arguments and an alternative. **The Journal of Accountancy**, 145(5): 69-78.
- Ianniello, G., 2012. Non-Audit Services and Auditor Independence in the 2007 Italian Regulatory Environment. **International Journal of Auditing**, 16(2): 147-164.
- Instituut van de Bedrijfsrevisoren n.d a. **Opdracht van het IBR**. <https://www.ibr-ire.be/nl/het_instituut/over_het_ibr/opdracht_van_het_ibr/Pages/default.aspx>. geraadpleegd op 28 oktober 2017.
- Instituut van de Bedrijfsrevisoren n.d b. **De impact van de audithervorming op de genoteerde vennootschappen**. Brussel: Instituut van de Bedrijfsrevisoren
- Instituut van de Bedrijfsrevisoren n.d c. **Audit van de jaarrekening**. <https://www.ibr-ire.be/nl/het_beroep/de_bedrijfsrevisor/audit_van_de_jaarrekening/Pages/default.aspx>. geraadpleegd op 28 oktober 2017.
- Instituut van de Bedrijfsrevisoren n.d d. **Over permanente vorming**. <https://www.ibr-ire.be/nl/vorming_events/meer_info/over_permanente_vorming/pages/default.aspx>. geraadpleegd op 3 november 2017.
- Instituut van de Bedrijfsrevisoren. 2007. **Vademecum van de bedrijfsrevisor, Deel 2: Wetgeving, normen en aanbevelingen**. (11de uitgave). Antwerpen: Standaard Uitgeverij
- Johnson, V. E., Khurana, I. K. & Reynolds, J. K. 2002. Audit-firm tenure and the quality of financial reports. **Contemporary Accounting Research**, 19(4): 637-660.
- Jones, J. J. 1991. Earnings Management during Import Relief Investigations. **Journal of Accounting Research**, 29(2): 191-228.
- Joshi, P.L., Bremser, W.G. , Jayagopalan, H & Al-Mudhaki, J. 2007. Non-audit services and auditor independence empirical findings from Bahrein. **International Journal of Accounting Auditing and Performance Evaluation**, 4(1): 57-89.
- Klein, A. 2002. Audit committee, board of director characteristics, and earnings management. **Journal of Accounting and Economics**, 33(3): 375-400.
- Kinney, W. R. 1994. Audit Litigation Research: Professional Help Is Needed. **Accounting Horizons**, 8(2): 80-86.

- Kinney, W. R., & Libby, R. 2002. Discussion of the relation between auditors' fees for non-audit services and earnings management. *The Accounting Review*, 77(supplement): 107-114.
- Köhler, A. Ratzinger-Sakel, N. 2012. Audit and non-audit fees in Germany—The impact of audit market characteristics. *Schmalenbach business review*, 64(4): 281-307.
- Kothari, S. P., Leone, A. J., & Wasley, C. E. 2005. Performance matched discretionary accrual measures. *Journal of Accounting and Economics*, 39(1): 163-197.
- Kraus, P. & Zülch, H. 2013. Non-Audit Services And Audit Quality: Blessing Or Curse?. *The Journal of Applied Business Research*, 29(2): 305-325.
- Kroes, D. 2016. *Niet-auditdiensten*, PowerPoint Presentation, Woman on Board. <https://www.womenonboard.be/sites/default/files/Slides%20event%2017-1-2017%20WoB%20-%20IBR-IRE%20-%202_%20DK%20NAS.pdf> . geraadpleegd op 20 december 2017
- Lam, S.S & Chang, S.L. 1994. Auditor service quality and auditor size: Evidence from initial public offerings in Singapore. *Journal of International Accounting Auditing & Taxation*, 3(1): 103-114.
- Larcker, D. F. & Richardson, S. A. 2004. Fees Paid to Audit Firms, Accrual Choices, and Corporate Governance. *Journal of Accounting Research*, 42(3): 625-658.
- Largay III, J.A. 2002. Lessons from Enron. *Accounting Horizons*, 16(2): 153-156.
- Lawrence, A., Minutti-Meza & M. Zhang, P. 2011. Can Big 4 versus Non-Big 4 Differences in Audit-Quality Proxies Be Attributed to Client Characteristics. *The Accounting Review*, 86(1): 259-286.
- Lee, C.J., C. Liu, and T. Wang. 1999. The 150-hour rule. *Journal of Accounting and Economics*, 27(2): 203-228.
- Li, C., Song, F.M. & Wong, S.M.L. 2008. A Continuous Relation between Audit Firm Size and Audit Opinions: Evidence from China. *International Journal of Auditing*, 12(2): 111-127.
- Maes, I. 2014. *De impact van audit vergoedingen op winststuring bij Belgische, niet-beursgenoteerde ondernemingen*. Unpublished working paper, Katholieke Universiteit Leuven.
- Maes, M. 2015. *De invloed van de auditor op csr-disclosure*. Unpublished working paper, Katholieke Universiteit Leuven.
- Mansi, S. A., Maxwell, W. F., & Miller, D. P. 2004. Does auditor quality and tenure matter to investors? Evidence from the bond market. *Journal of Accounting Research*, 42(4): 755-793.
- Marra, A., Mazzola, P. & Prencipe, A. 2011. Board monitoring and earnings management Pre- and Post-IFRS. *International Journal of Accounting*, 46(2): 205-230.
- McConnell, D. K. 1984. Auditor changes and related disagreements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 3(2): 44-56.
- Melissa, M. 2012. *Determinanten van going concern waarschuwingen van auditors in België*. Unpublished working paper, Universiteit Gent.
- Micheline, C. 2015. *Het geslacht van CFO en de kwaliteit van de financiële rapportering*. Unpublished working paper, Katholieke Universiteit Leuven.

- Mitra, S. 2007. Nonaudit Service Fees and Auditor Independence: Empirical Evidence from the Oil and Gas Industry. *Journal of Accounting, Auditing & Finance*, 22(1): 85-107.
- Moré, C. & Berg, S. 2016. The Effect of Non-Audit Services on Auditor Independence. *Master thesis*, Jönköping University.
- Myers, J., Myers, L. A. & Omer, T. C. 2003. Exploring the term of the auditor-client relationship and the quality of earnings: A case for mandatory auditor rotation?. *The Accounting Review*, 78(3): 779-800.
- Palmrose, Z. V. 1989. The relation of audit contract type to audit fees and hours. *The Accounting Review*, 64(3), 488-499
- Park, Y. W. & Shin, H.-H. 2004. Board composition and earnings management in Canada. *Journal of Corporate Finance*, 10(3): 431-457.
- Patrik, I. 2015. *De invloed van auditcomplexiteit op het verband tussen auditkwaliteit en auditretentie*. Unpublished working paper, Katholieke Universiteit Leuven.
- Quick, R., Sattler, M., & Wiemann, D. 2013. Agency conflicts and the demand for non-audit services. *Managerial Auditing Journal*, 28(4): 323-344.
- Reichelt, K. J. & Wang, D. 2010 National and office-specific measures of auditor industry expertise and effects on audit quality. *Journal of Accounting Research*, 48(3): 647-686.
- Roosen, N. 2010. *De invloed van auditkwaliteit op het niveau van winststuring door Belgische niet-beursgenoteerde en beursgenoteerde ondernemingen*. Unpublished working papers. Lessius Hogeschool.
- Rusmanto, T. 2016. Do Audit Firm Size and Their Services Matter on Auditor Independence: A Case of Indonesia. *Journal of Business Studies Quarterly*, 7(3): 1-16.
- Ryan, S. G., Herz, R. H., Iannaconi, T. E., Maines, L. A. Palepu, K., Schrand, C. M., Skinner, D. J. & Vincent, L. 2001. Auditor Independence Requirements. *Accounting Horizons*, 15(4): 373-386
- Salehi, M. 2009. Non-Audit Service and Audit Independence: Evidences from Iran. *International Journal of Business and Management*, 4(2): 142-152.
- Sercu, P., Vander Bauwhede, H. & Willekens, M. 2002. *Earnings quality in privately held firms: the roles of external audits, stakeholders, and governance mechanisms*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Simnett, R. 1996. The effect of information selection, information processing and task complexity on predictive accuracy of auditors. *Accounting, Organizations and Society*, 21(7/8): 699-719.
- Simunic, D. 1984. Auditing consulting, and auditor independence. *Journal of Accounting Research*, 22(2): 679-702.
- Sinason, D. H., Jefferson, P. J., & Shelton, S. W. 2001. An investigation of auditor and client tenure. *American Journal of Business*, 16(2): 31-40.
- Spriet, A. 2015. *De impact van reputatieschade op audit en non-audit vergoedingen bij Belgische audit kantoren*. Unpublished working paper, Katholieke Universiteit Leuven.
- Svanström, T. 2013. Non-audit services and audit quality: evidence from private firms. *European Accounting Review*, 22(2): 337-366.

- Szafran, D. 2004. ***De onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor***. (editie 2004). Brugge: die Keure.
- Tabachnick, B. & Fidell, L. S. 2001. Using multivariate statistics. (4de editie). Boston: Allyn and Bacon.
- Tan, H.T. & Kao, A. 1999. Accountability effects on auditors performance: The influence of knowledge, problem-solving ability and task complexity. ***Journal of Accounting Research***, 37(1): 209-223.
- Tepalagul, N. & Lin, L. 2014. Auditor Independence and Audit Quality: A Literature Review. ***Journal of Accounting***, 30(1): 101-121.
- Titman, S., and B. Trueman. 1986. Information quality and the valuation of new issues. ***Journal of Accounting and Economics***, 8(2): 159-172.
- Van Caneghem, T. 2010. Audit pricing and the Big4 fee premium: evidence from Belgium. ***Managerial Auditing Journal***, 25(2): 122-139.
- Vander Bauwhede, H. & Willekens, M. 1998. ***Earnings management and institutional differences: Belgian evidence on audit quality as a constraint on earnings management***. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Vander Bauwhede, H. & Willekens, M. 2003. Earnings Management in Belgium: A Review of the Empirical Evidence. ***Tijdschrift voor Economie en Management***, 48(2): 199-217.
- Vander Bauwhede, H. & Willekens, M. 2004. Evidence on (the lack of) audit-quality differentiation in the private client segment of the Belgian audit market. ***European accounting Review***, 13(3): 501-522.
- Vander Bauwhede, H., Willekens, M. & Gaeremynck, A. 2000. Drijfveren voor winstmanagement voor Belgische beurs- en niet-beursgenoteerde bedrijven. ***Tijdschrift voor Economie en Management***, 45(3): 367-386.
- Vander Bauwhede, H., Willekens, M. & Gaeremynck, A. 2003. Audit firm size, public ownership, and firms' discretionary accruals management. ***The International Journal of Accounting***, 38(1): 1-22.
- Vanstraelen, A. 2002. Auditor economic incentives and going-concern opinions in a limited litigious Continental European business environment: empirical evidence from Belgium. ***Accounting and Business Research***, 32(3): 171-186.
- Van Tendeloo, B. & Vanstraelen, A. 2005. Earnings management under German GAAP versus IFRS. ***European Accounting Review***, 14(1): 155-180.
- Vervoort, L. 2010. ***De invloed van non-auditdiensten op de betrouwbaarheid van financiële bedrijfsinformatie en auditoronafhankelijkheid in het Verenigde Koninkrijk***. Unpublished working paper, Lessius Hogeschool.
- Wallman, S. M. H. 1996. The future of accounting, part III: Reliability and auditor independence. ***Accounting Horizons***, 10(4): 76-97.
- Whisenant, S., Sankaraguruswamy, S., & Raghunandan, K. 2003. Evidence on the Joint Determination of Audit and non-Audit Fees. ***Journal of Accounting Research***, 41(4): 721-744.
- Yates, K. 2016. ***Earnings Management: Global Perspectives Performances and Future Research***. Hauppage: Nova Science Publishers.
- Ye, P., Carson, E., & Simnett, R. 2011. Threats to auditor independence: The impact of relationship and economic bonds. ***Auditing: A Journal of Practice & Theory***, 30(1): 121-148.

Zarkan, N. 2015. **Het effect van audit rotatie op auditkwaliteit**. Unpublished working paper, Katholieke Universiteit Leuven.

Zhang, Y., Hay, D. & Holm, C. 2016. Non-audit services and auditor independence: Norwegian evidence. **Cogent Business & Management**, 3(1): 1-19.

Bijlage 1

Lijst van variabelen die opgenomen worden in het onderzoek

Variabele	Omschrijving	Soort	Verwachte teken	Meting
DACC	Winststuring	Afhankelijke variabele		Continue variabele: Absolute waarde van de discretionaire accruals, berekend volgens het Modified Jones model
NAF%	Non-audit fee ratio	Testvariabele	Positief	Continue variabele: Non-audit vergoedingen / totale vergoedingen
TYPE	Grootte van auditfirma	Controlevariabele	Negatief	Continue variabele: De natuurlijke logaritme van de totale activa van de auditfirma
NAF%xTYPE	Interactie-effect non-audit fee ratio en grootte van auditfirma	Testvariabele	Negatief	Continue variabele: Non-audit vergoedingen x grootte van auditfirma
AF	Audit vergoedingen	Controlevariabele	Negatief	Continue variabele: De natuurlijke logaritme van de audit vergoedingen
SIZE	De grootte van onderneming	Controlevariabele	Negatief	Continue variabele: De natuurlijke logaritme van de totale activa
AGE	De leeftijd van onderneming	Controlevariabele	Negatief	Continue variabele: Het aantal jaren dat de onderneming bestaat sinds de oprichting tot heden
GROWTH	De groei van totaal actief	Controlevariabele	Positief	Continue variabele: De jaarlijkse procentuele verandering in de totale activa
DEBT	De schuldgraad van onderneming	Controlevariabele	Geen verwachting	Continue variabele: Totale schulden / totale activa
ROA	Return on assets	Controlevariabele	Positief	Continue variabele: Het netto-inkomen / totale activa

NAF	Non-audit vergoedingen	Testvariabele	Positief	Continue variabele: De natuurlijke logaritme van de non-audit vergoedingen
NAFxTYPE	Interactie-effect tussen non-audit vergoedingen en grootte van auditfirma	Testvariabele	Negatief	Continue variabele: De natuurlijke logaritme van de non-audit vergoedingen x grootte van auditfirma

Het persartikel

17/05/2015

Voor onmiddellijke vrijgave

Grootte van auditfirma niet doorslaggevend voor verband tussen non-auditdiensten en auditkwaliteit

Uit onderzoek van KU Leuven blijkt dat de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor niet in gedrang komt bij het verstrekken van de non-auditdiensten. De grootte van de auditfirma heeft hierbij geen impact.

Dat blijkt uit de onderzoek van masterstudent accountancy & fiscaliteit aan KU Leuven. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor afhangt van de persoonlijkheid, de integriteit en de karaktersterkte van de bedrijfsrevisor.

In de vorige studies zijn er meningsverschillen over het verband tussen de non-auditdiensten en auditkwaliteit. De tegenstanders van de non-auditdiensten zijn van mening dat de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor in gevaar komt als non-auditdiensten verleend worden. Een sterke auditor-cliënt relatie kan ervoor zorgen dat de bedrijfsrevisor handelt in de belang van onderneming en dat kan de onafhankelijkheid van de bedrijfsrevisor aantasten. De voorstaanders zijn van mening dat de non-auditdiensten de auditkwaliteit juist verbeteren. Ze denken dat bedrijfsrevisoren die non-auditdiensten uitvoeren, een kennis opbouwen die leidt tot een hogere auditkwaliteit.

De grootte van auditfirma is ook belangrijk in de auditomgeving. De vorige onderzoeken tonen aan dat grote auditfirma's een hogere auditkwaliteit leveren dan kleine auditfirma's. Dit komt doordat de grote auditfirma's meer reputatieschade lijden bij een lagere auditkwaliteit. Ze hebben ook meer gestandaardiseerde auditprocedures en -technieken.

Dit onderzoek werd uitgevoerd door middel van een kwantitatief analyse voor 12.568 Belgische ondernemingen die actief waren in 2016. De nodige gegevens werden geraadpleegd aan de hand van de databank Bel-First. De analyse werd uitgevoerd in de statistische software SPSS.

De bedrijfsrevisoren zijn onafhankelijk deskundigen die de financiële rapportering van de ondernemingen controleren voor een getrouwe beeld van de jaarrekening. Het is belangrijk voor alle lezers van de jaarrekening om het oordeel van de bedrijfsrevisor te vertrouwen en daarom is het van belang dat de kwaliteit van auditcontrole hoog is. In België zijn grote ondernemingen wettelijk verplicht om hun jaarrekening te laten controleren door een bedrijfsrevisor. De non-auditdiensten zijn diensten anders dan de wettelijke controle-opdrachten die een auditfirma verleent aan zijn klanten.

Profielschets: De KU Leuven is een onderzoeks- en onderwijsinstelling met 15 faculteiten en 14 campussen, verdeeld over 10 steden in Vlaanderen. De faculteiten en departementen zijn georganiseerd in 3 groepen: Humane Wetenschappen, Wetenschap & Technologie en Biomedische Wetenschappen. Voor meer informatie zie www.kuleuven.be.

Noot voor de redactie:

Contactpersoon: Levent Kaya (levent.kaya@student.kuleuven.be)

FACULTEIT ECONOMIE EN BEDRIJFSWETENSCHAPPEN
CAMPUS CAROLUS ANTWERPEN
KORTE NIEUWSTRAAT 33
2000 ANTWERPEN
TEL. + 32 3 201 18 40
FEB.ANTWERPEN@KULEUVEN.BE

